

ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА

БЪЛГАРИЯ

Подход, основан на международната
регулация на правата на човека

С финансовата подкрепа на програма
„Превенция и борба с престъпността“
на Европейската Комисия, Генерална
дирекция „Вътрешни работи“

Проектът се финансира от
Програма „Превенция и
борба с престъпността“ на
Европейска комисия,
Генерална дирекция
„Вътрешни работи“

NETHERLANDS HELSINKI COMMITTEE

ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРИЯ

Подход, основан на международната регулация на правата на човека

Правен анализ

Автор: Наташа Добрева

Консултанти: Мариан Уайрс и Йонко Грозев

Изследването се провежда в рамките на проект „Подпомагане на правото на жертвите на трафик в България, Словакия и Румъния да получават правна помощ - подход, основан на правата на човека“ (HOME/2011/ISEC/AG/4000002581), изпълняван от Фондация „Асоциация Анимус“ с главен апликант Холандски Хелзински комитет и партньори Каритас Русе, ADPARE („Асоциация за развитие на алтернативни практики за реинтеграция и образование“) – Румъния, „Лига за човешки права“ – Словакия и Асоциация „Pro Refugio“ – Румъния

ISBN 978-954-92066-8-5

НАЦИОНАЛЕН ДОКЛАД

Наташа Добрева

ЗАЩИТА НА
ПРАВАТА НА ПОСТРАДАЛИ
ОТ ТРАФИК НА ХОРА
В БЪЛГАРИЯ

Подход, основан на международната
регулация на правата на човека

Фондация "Асоциация Анимус"

София, юли 2013

HOME/2011/ISEC/AG/400002581

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	5
ВЪВЕДЕНИЕ	8
I. СТАТИСТИКА И ФАКТИ	10
II. НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО	12
III. ОБЩО ПОЛОЖЕНИЕ НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК НА ХОРА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО	20
IV. ПРАВА НА ЖЕРТВИТЕ	32
1. ДОСТЪП ДО ПРАВНА ПОМОЩ	32
2. ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЯ	42
3. ПРАВО ДА НЕ СЪТРУДНИЧАТ НА ВЛАСТИТЕ	49
4. ПРАВО НА БЕЗОПАСНОСТ И ЗАЩИТА НА ЛИЧНИЯ ЖИВОТ	53
5. ПРАВО НА СПЕЦИАЛНА ЗАЩИТА НА СВИДЕТЕЛ И НА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ	63
6. ПРАВО НА ЗАЩИТА НА ФИЗИЧЕСКАТА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ	70
7. ПРАВО НА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ	72
8. ЗАБРАНА ЗА НАКАЗАТЕЛНО ПРЕСЛЕДВАНЕ И ОСЪЖДАНЕ	81
9. ЗАБРАНА ЗА АДЪРЖАНЕ	87
10. ПЕРИОД ЗА РАЗМИСЪЛ, РАЗРЕШЕНИЕ ЗА ПРЕБИВАВАНЕ И ХУМАНИТАРЕН СТАТУТ	90
11. РЕПАТРИРАНЕ И ГАРАНЦИИ ПРОТИВ ПОВТОРНО ВЪВЛИЧАНЕ	96
12. ПРЕПОРЪКИ	98
БИБЛИОГРАФИЯ	105
ПРИЛОЖЕНИЕ: ФОРМУЛЯР НА ДЕКЛАРАЦИЯ НА ПОСТРАДАЛО ЛИЦЕ, ЧЕ Е УВЕДОМЕНО ЗА ПРАВАТА МУ	107

Използвани съкращения:

- ВКС** – Върховен касационен съд
- ГДБОП** – Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“
- ГДГП** – Главна дирекция „Гранична полиция“
- ДАНС** – Държавна агенция „Национална сигурност“
- ЕС** – Европейски съюз
- ЗБТХ** – Закон за борба с трафика на хора
- МВР** – Министерство на Вътрешните Работи
- МС** – Министерски Съвет
- НК** - Наказателен кодекс
- НКБТХ** - Национална комисия за борба с трафика на хора (Национална комисия)
- НМН** - Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик (Национален механизъм за насочване)
- НПК** – Наказателно-процесуален кодекс
- НПО** – Неправителствени организации

ПРЕДГОВОР

Настоящото изследване е част от тригодишния проект „Защита правата на пострадали от трафик на хора в България, Румъния и Словакия с акцент върху юридическата подкрепа – подход основан на човешките права“. В него се анализира положението на жертвите на трафик в наказателното и други производства и отношението на съдебната система към тях и по-специално достъпът им до правна помощ и защитата на правата им като свидетели и жертви, включително правото на компенсация. Разгледани са разпоредбите за правата на жертвите/свидетели на трафик и тяхното приложение в практиката, на базата на опита на партньорските НПО и информацията получена от самите жертви. Обърнато е специално внимание на дефиницията за трафик на хора в националното законодателство и нейното приложение, и по-специално, дали тя предоставя равна закрила на всички възможни жертви, включително проституиращи и жертви на други форми на трафик и експлоатация.

Въпреки че трафикът на хора и експлоатацията са признати за грубо нарушение на човешките права, държавните институции обикновено акцентират върху преследването и наказването на извършителите, докато закрилата на човешките права на жертвите остава на заден план. Често пъти жертвите са разглеждани просто като инструмент на прокуратурата, без оглед на последиците, които свидетелстването срещу трафикантите имат върху тяхното здраве, живот и сигурност.

Един от проблемите, наблюдавани в много страни, включително в България, Румъния и Словакия, е липсата на достъп до правно консултиране и правна помощ. Липсва адекватна система за насочване, която да гарантира, че жертвите от самото начало са информирани за правата си и за последващите съдебни процедури. Много малко юристи са обучени да работят с жертви на трафик. Държавно-финансираната юридическа помощ е оскъдна и често пъти се изчерпва с формалното присъствие на адвокат по време на процеса. Дори и да съществуват механизми, чрез които жертвите могат да търсят компенсация за нанесените им вреди, подобни искове на практика рядко се отсъждат в полза на жертвата и още по-рядко се изпълняват. Разпоредбите, които защитават жертвите не се използват ефективно и много от участниците в съдебната система, включи-

телно следователи, прокурори, съдии и адвокати, нямат необходимите познания за трафика на хора и неговите психологически, социални и здравни последици върху жертвите. В резултат от това, жертвите срещат сериозни препятствия пред достъпа до правосъдие, а наказателното производство само води до повторна виктимизация. В същото време, НПО не са достатъчно обучени да предоставят правно консултиране и имат ограничени средства, с които да заплащат за юридическа помощ или представляване.

Целта на проекта е да отговори на някои от гореизброените предизвикателства и по-специално:

- Повишаване на знанията на юристи и социални работници за трафика на хора, неговите последици и правата на жертвите
- Подобряване на достъпа на жертвите до юридическо консултиране, помощ и представляване по време на наказателното или други производства
- Повишаване на капацитета на НПО и социални работници за предоставяне на юридическа информация и консултации на жертвите на трафик
- Подобряване на уменията на НПО да се застъпват по-ефективно за правата на пострадалите от трафик като свидетели и жертви на тежко престъпление и лица, чиито човешки права са били нарушени.

Като начало анализирахме положението на жертвите в наказателното и други съдебни производства. За тази цел бе разработен въпросник, на базата на минималните стандарти, залегнали в Директивата на Европейския Съюз 2011/36/ЕС за предотвратяване и борба с трафика на хора и защитата на жертвите, Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, както и други международни стандарти. Така бяха съставени три национални доклада, които представят настоящата ситуация в България, Румъния и Словакия. Докладите ще послужат на партньорските НПО да организират обучения за социални работници и юристи и като средство за лобирание и застъпничество. Изводите от докладите ще бъдат и обсъдени на различни конференции и кръгли маси със съответните професионалисти, включително полицаи, прокурори и съдии.

На базата на тези заключения, във всяка страна ще бъдат обучени 15-20 социални работници, които да могат да предоставят юридически консултации и информация на жертви на трафик. Освен това, във всяка страна ще бъдат обучени и 20 юристи, които да предоставят правна помощ на пострадали от трафик и да защитават интересите и правата им в наказателните и други производства. След обученията ще се проведат няколко експертни срещи на различни теми, в зависимост от нуждите на конкретната страна. Целта е да се изгради постоянна

мрежа от социални работници и юристи, които да могат да предоставят правни консултации и помощ на пострадалите от трафик, и която да продължи да съществува и след приключването на проекта.

По време на проекта ще бъде отпечатана брошура за жертви на трафик, която ще ги информира за правата им и ще съдържа списък с обучени юристи, които предоставят специализирана правна помощ. Брошурата ще бъде разпространена сред различни специалисти, които в работата си могат да срещнат жертви на трафик, като НПО, социални служби, полиция и посолства.

Освен обученията за юристи и социални работници, ще бъде разработен модел, чрез който да се наблюдават съдебни дела, с оглед отношението към жертвата/свидетеля и защитата на техните права и интереси. Това ще се извършва от специално обучени студенти по право. На базата на наблюдението на делата и на вече извършените анализи, ще бъдат направени конкретни препоръки за подобряване на положението на жертвите на трафик в трите държави, в съответствие с европейските и международни стандарти. Ще се изготви и едно общо резюме от националните доклади и резултатите от наблюдението на делата, с цел идентифициране на общи проблеми и лобиране на регионално ниво.

В третата година на проекта ще бъде организирано обучение по лобиране и застъпничество за панръорските НПО, за да могат по възможно най-добрия начин да използват резултатите от проекта за национално, регионално и международно лобиране и застъпничество за подобряване на положението на жертвите на трафик в наказателното и други съдебни производства. След обучението ще се организират медийни събития, кръгли маси с местни специалисти, международни експерти и обучени юристи и други дейности, в зависимост от нуждите в конкретната държава.

*Холандски хелзинкски комитет
Юлия Костер
Марян Вайерс*

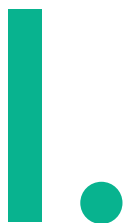
ВЪВЕДЕНИЕ

Целта на това изследване е да разгледа предоставянето на правна помощ и подкрепа на жертви на трафик на хора и начина, по който те са третирани като пострадали и свидетели в наказателното производство или други правни процедури. Правата на жертвите са анализирани от гледна точка на минималните стандарти, включени в Протокола за предотвратяване, потискане и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца, към Конвенцията на ООН за борба с международната организирана престъпност (Палермо протокола), Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, Директива на Европейския съюз 2011/36/ЕС за предотвратяване и борба с трафика на хора и защита на жертвите му и други международни документи. На местно ниво тези права са предвидени в следните основни закони:

- Наказателно-процесуалния кодекс (НПК);
- Закона за борба с трафика на хора;
- Закона за социалното подпомагане;
- Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (Закона за подпомагане и компенсация).

Анализирани са също относими разпоредби на: Наказателния кодекс (НК), Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане, Закона за закрила на детето, Закона за чужденците в Република България, Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство, Закона за убежището и бе-

жанците и Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик (Националния механизъм за насочване или НМН). Разгледани са 14 дела в съдилища в Русе, Варна, Благоевград и София и 44 съдебни решения по случаи на трафик на хора от правноинформационната система Апис. Получени са официални писма от Върховна касационна прокуратура, три районни прокуратури (Плевен, Сливен и София), Националното бюро за правна помощ, Дирекция „Миграция“ към Министерството на вътрешните работи, Министерство на правосъдието и Държавна агенция „Национална сигурност“. Проведени са интервюта със следните лица: 5 жертви на трафик, 16 представители на НПО, 2 полицейски служители, 7 съдии, 1 прокурор, 4 адвокати, представляващи жертви, 4 експерта от Националната комисия за борба с трафика на хора (Националната комисия) и местните комисии, 1 експерт от Държавната агенция за бежанците.

СТАТИСТИКА И ФАКТИ

През 2011 г. Прокуратурата е образувала 138 дела за трафик на хора и е внесла в съда 83 обвинителни акта срещу 115 обвиняеми¹. През същата година съдилищата са се произнесли с решения по 131 дела за трафик на хора (включително по дела, започнати през предишните години), като 119 обвиняеми са били осъдени, а 3 – оправдани. 57 от осъдените са получили ефективно наказание „лишаване от свобода“, а 61 са получили условни присъди². През 2011 г. Върховният касационен съд е образувал 5 касационни дела за трафик на хора³.

Към Прокуратурата е разкрит нов отдел (Отдел 11-и), специализиран в случаи на престъпления извършени от деца или в които има деца жертви⁴. Според данните на Прокуратурата през 2011 г. 70 деца са били жертви на трафик (57 непълнолетни и 13 малолетни), от които:

- 59 жертви на сексуална експлоатация (47 непълнолетни момичета, 2 малолетни момичета 10 малолетни момчета);
- 4 жертви на принудителен труд (3 непълнолетни момичета и 1 малолетно момиче);
- 2 жертви на държане в принудително подчинение (две непълнолетни момичета).

¹ Доклад за прилагането на закона и за дейността на прокуратурата и на разследващите органи през 2011 г.

http://www.prb.bg/uploads/documents/docs_2914.pdf

² Годишен отчет на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2011 г.

http://antitraffic.government.bg/images/documents/Polezna_informacia/Statistics_new/statistics_thb-2011.pdf

³ Доклад за дейността на Наказателната колегия на Върховния касационен съд през 2011 г.

http://www.vks.bg/Docs/VKS_Doklad_2011.pdf

⁴ Годишния отчет на Прокуратурата, цитиран по-горе.

През 2011 г. в Националната комисия са получени 56 сигнала за трафик на хора със 144 жертви⁵. Общият брой идентифицирани жертви на трафик през 2011 г. (от Националната комисия и от Прокуратурата) е 541 лица – 448 жени и 93 мъже (броят на жертвите на трудова експлоатация и на мъжете жертви се е увеличил спрямо 2010 г.). Мнозинството от тези сигнали касаят трафик с цел сексуална експлоатация – 404 сигнала. 91 са случаите на принудителен труд (няма информация в кои сектори), 17 – на принудително подчинение и 29 – за продажба на бебета. Няма регистрирани случаи на трафик с цел отнемане на органи.

През 2012 г. Прокуратурата е образувала 143 дела за трафик на хора и е идентифицирала 579 жертви. Националната комисия е идентифицирала повече жертви – тя е получила сигнали за трафик на хора, включващи 684 жертви. От тях 574 са били жертви на сексуална експлоатация, 71 – на трудова експлоатация, 1 жертва на принудително подчинение и 38 са били бременни жени, които са продали своите бебета. Няма регистрирани случаи на трафик с цел отнемане на органи⁶. Данните на Националната комисия и на Прокуратурата се различават, тъй като не всички пострадали са подали сигнали и до НКБТХ, и до Прокуратурата и не по всички сигнали са били образувани наказателни производства. Докато Националната комисия отчита броя на идентифицираните жертви (по смисъла на Националния механизъм), Прокуратурата отчита жертвите свидетели в образувани наказателни производства.

През 2012 г. съдилищата са постановили присъди на 110 души, обвинени в трафик на хора. 89 присъди са влезли в сила, а 21 обвиняеми са обжалвали. 53 обвиняеми излежават ефективни присъди, а 57 са получили условни присъди⁷. През 2012 г., Върховният касационен съд е образувал 2 касационни дела по случаи на трафик на хора⁸.

⁵Годишен отчет на Националната комисия за 2011 г.

⁶Годишен отчет на Националната комисия за 2012 г.,

<http://antitraffic.government.bg/bg/2011-12-09-16-18-15/statistika>

⁷Пак там.

⁸Доклад за дейността на Наказателната колегия на Върховния касационен съд през 2012 г.,

http://www.vks.bg/Docs/VKS_Doklad_2012.pdf

НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

НК криминализира трафика на хора като отделно престъпление. Това става през 2002 г. с приемането на новия Раздел IX „Трафик на хора“. Основната разпоредба е чл. 159а, ал. 1, която гласи:

„Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд, за отнемане на телесни органи или за да бъдат държани в принудително подчинение независимо от съгласието им, се наказва с лишаване от свобода от една до осем години и глоба до осем хиляди лева.“

Според тази разпоредба трафикантът може да бъде наказан дори и да не е използвал специалните методи – принуда, заблуждение и т.н., които са изброени в следващата алинея като специални елементи на престъплението, водещи до по-тежко наказание. Според чл. 159а, ал. 1 трафикантът носи наказателна отговорност дори в случаите, в които жертвата е била наясно с дейностите, в които ще бъде въввлечена и е дала съгласието си, което често се случва на практика. По смисъла на чл. 159а, ал. 1 всяко посредничество при проституция - например таксиметров шофьор, който превозва проституиращия до дома му или работното място, или всяко посредничество при отнемане на телесни органи - например шофьор на линейка, която превозва пациент с възпален апендикс до болницата, може да се счита за трафик на хора.

Престъплението трафик на хора много наподобява престъплението „склоняване към проституция“, предвидено в чл. 155 на НК⁹.

Върховният касационен съд приема, че в такива случаи чл. 159а поглъща чл. 155, така че няма две отделни престъпления, а само трафик на хора. Съдилищата често прилагат чл. 159а, ал. 1 и много трафиканти са получили присъди, без да са използвали специалните методи (принуда, заблуждение и т.н.).

Специалните методи се съдържат в чл. 159а, ал. 2:

„Когато деянието по ал. 1 е извършено:

- 1. спрямо лице, ненавършило осемнадесет години;*
- 2. чрез използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуждение;*
- 3. чрез отвличане или противозаконно лишаване от свобода;*
- 4. чрез използване състояние на зависимост;*
- 5. чрез злоупотреба с власт;*
- 6. чрез обещаване, даване или получаване на облаги, наказанието е лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева.“*

Тази разпоредба изброява по-тежки форми на трафик, за които наказанието е лишаване от свобода за по-дълъг период, както и по-висока глоба. Според законопроекта за изменение и допълнение на Наказателния кодекс от март 2013 г. обстоятелството, че трафик е бил извършен от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата му, ще бъде добавено като утежняващо вината обстоятелство в чл. 159а, ал. 2¹⁰. Разпоредбата на чл. 159а, ал. 3, приета през 2006 г., предвижда най-суровото наказание, в случай че жертвата е бременна жена с цел продажба на бебето – до 15 години лишаване от свобода и глоба до 50 000 лева. В този случай трафикантът се наказва дори и ако жената е била съгласна с продажбата на бебето си. Тогава обаче тя носи наказателна отговорност за друго престъпление, а именно: по глава „Престъпления против брака, семейството и младежта“, чл. 182б на НК¹¹.

⁹НК, чл. 155 „Който склонява друго лице към проституция или своджа към блудствени действия или съвкупление, се наказва с ...“ НК, чл. 156 „Който отвлече друго лице с цел да бъде предоставено за развратни действия, се наказва с ...“

¹⁰Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс

<http://parliament.bg/bills/41/302-01-8.pdf>

¹¹НК, Раздел „Престъпления против брака и семейството“, чл. 182б „Лице от женски пол, което даде съгласие за продажбата на детето си у нас или в чужбина, се наказва. ... Наказанието ... се налага и на бременна жена, която дава съгласие за продажбата на детето си преди раждането му.“

Особената цел „отнемане на телесни органи“ също е вид трафик, независимо от качеството на лицето, което извършва престъплението. Според формулировката на закона това е „всеки“, независимо от професията му, което означава, че дори извършителят да е медицинско лице, той носи наказателна отговорност за трафик на хора. Според интервюираните съдии, ако един лекар транспортира или приема хора с цел отнемане на органите им, той също носи отговорност по чл. 159а¹². Освен това има и отделно престъпление „незаконна трансплантация“, предвидено в чл. 349а от НК: *„Който наруши правила, установени за вземане и предоставяне на човешки органи или тъкани за трансплантация, се наказва...“*. Наказанието по чл. 349а е по-тежко, ако деянието е извършено с користна цел. Тази разпоредба е приета през 1997 г., преди трафикът на хора да бъде въведен като престъпление и засяга не само хирурзи, медицински сестри и т.н., но и всеки, който наруши законовата процедура за трансплантация на органи. Един от интервюираните съдии предложи особеното качество на извършителя на трафик на хора „лекар“ да бъде добавено като утежняващо вината обстоятелство в чл. 159а, ал. 2.

Принудителен труд и принудително подчинение не са отделни престъпления, а две от специалните цели на трафика¹³. Робството не е нито отделно престъпление, нито цел на експлоатацията. Законодателството и съдебната практика не съдържат определение за робство и принудително подчинение. В единствения случай на принудително подчинение, който това изследване откри, съдът е приел, че е налице целта на чл. 159а, ал. 1 „принудителен труд и принудително подчинение“, тъй като жертвата е била дете (13 год.) и не е могла да не се подчини, след като родителите ѝ я изпратили да живее с непознати в друга държава, организирани пътуването и не направили опит да я върнат в България и тъй като в новия си дом тя имала избор дали да извършва кражби или да се занимава с домакинството¹⁴.

Според чл. 159б на НК трансграничният трафик също е престъпление:

¹²Интервю със съдии от Варненски районен съд на 2 и 4 юли 2013 г.

¹³НК, чл. 159а, цитиран в текста.

¹⁴Присъда на Плевенски районен съд от 31.01.2011 г. по наказателно дело No 4143/2009.

„Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора и ги преведе през границата на страната с целта по чл. 159а, ал. 1, се наказва с лишаване от свобода от три до дванадесет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева.“

Законът за борба с трафика на хора (§ 1 от Допълнителните разпоредби) изброява по-подробно средствата, чрез които се извършва трафика:

„...набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора... чрез използване на принуда, отвлечане, противозаконно лишаване от свобода, измама, злоупотреба с власт, злоупотреба с положение на зависимост или чрез даване, получаване или обещаване на облаги, за да се получи съгласието на лице, упражняващо контрол върху друго лице, когато се извършва с цел експлоатация“

Тази разпоредба не може да бъде използвана от наказателен съд като дефиниция на престъплението „трафик на хора“, но служи за други държавни институции, които например идентифицират жертви, разглеждат молби за финансова компенсация, организират обучения и т.н.

Освен трафикантите още една група лица носи наказателна отговорност във връзка със сексуалната и трудова експлоатация на жертвите – клиентите. Клиенти, които купуват сексуални услуги от експлоатирани лица, носят наказателна отговорност:

„Който използва лице, пострадало от трафик на хора, за развратни действия, за принудителен труд, за отнемане на телесни органи или за да бъде държано в принудително подчинение, независимо от съгласието му, се наказва...“¹⁵.

Настоящото изследване не откри дело срещу лице, закупило сексуални услуги от жертва на трафик (или използвало услугите на пострадали от трафик в други сектори). Според националния механизъм един от показателите за идентифицирането на жертва на трафик е ако клиентът е забелязал, че „проституиращото лице из-

¹⁵НК, чл. 159в.

глежда неспокойно и притеснено или споделя, че е принудено да проституира.” Друг показател за клиента е, ако му е казано да плати не директно на проституиращото лице, а на посредник. Клиентите на проституиращи лица под 18 год. носят наказателна отговорност. Чл. 154а от НК (приет през 2009 г.) гласи:

„Който, като даде или обещае облага, извърши блудствени действия или съвкупление с непълнолетно лице, което се занимава с проституция, се наказва...“

Разпоредбите на НК, които криминализират трафика на хора, имат за цел да защитят хората от нечовешко и унижително отношение и да затвърдят, че всеки има свободата да избира сексуалните си партньори. За съжаление формулировката на чл. 159а, ал. 1 от НК значително се разминава с определението за трафик в Директивата на ЕС и Палермо протокола, които включват използването на принуда, измама или злоупотреба с власт като основен елемент на престъплението, а не съгласието на жертвата. Много жертви на трафик са съгласни да работят като домашни помощници, работници в заводи, на полето или в проституция. Въпросът е дали има заблуждение или принуда (независимо дали по отношение на вида работа или условията на работа). След като в чл. 159а, ал. 1 няма изискване за заблуждение или принуда, почти всички проституиращи например могат да бъдат считани за жертви на трафик. Това на практика би означавало генерална криминализация на клиентите им. За да е в съответствие с Директивата на ЕС и на Палермо протокола, чл. 159а НК трябва да се измени. По-нататък, НК не съдържва „робство“, „просия“ и „отнемане на клетки и тъкани“. Изготвен е, обаче, законопроект, според който те ще бъдат добавени към определението за трафик в НК. На 6 март 2013 г., Министерски съвет внесе в Парламента законопроект за изменение на чл. 159а на НК, според който „просия“ и „отнемане на телесни органи и тъкани“ ще бъдат включени като цел на експлоатацията¹⁶. Това е в резултат от конкретни случаи от практиката¹⁷.

¹⁶Законопроект за изменение и допълнение на Наказателния кодекс от 06.03.2013 г.

<http://parliament.bg/bills/41/302-01-8.pdf>

¹⁷През 2012 г. български и гръцки власти разследват няколко случая, в които български момичета са транспортирани до Гърция, където техни яйцеклетки са отнети и продадени (интервю с експерт от Националната комисия).

Според изследваните дела повечето случаи на трафик се отнасят до трафик с цел сексуална експлоатация. От 44 разгледани съдебни решения 43 се отнасят до трафик с цел сексуална експлоатация. По-конкретно – обвиненията са за „набиране на хора за развратни действия“ или „превозване на хора с цел проституция“. ВКС е приел, че престъплението „склоняване към проституция“ (чл. 155) е включено в по-тежкото престъпление „набиране с цел развратни действия“ (чл. 159а) и подсъдимият няма да бъде наказван за две различни престъпления, а само за трафик на хора¹⁸.

Само един от разгледаните случаи касае трафик с цел трудова експлоатация и принудително подчинение. В този случай обвиняемите са признати за виновни за това, че са превозили малолетната си дъщеря и още едно малолетно момиче в Република Хърватска, където да живеят в семейство на непознати за тях хора, като им е бил даден избор или да вършат кражби, или домакинска работа.

Определението за трафик на хора в НК е достатъчно ясно, за да може съдът да установи, че е извършено престъпление. При определяне на наказанието обаче съществуват разлики между различните съдилища. Например в един случай съдът приема факта, че жертвата не се счита за такава и е проституирала доброволно с цел печалба като смекчаващо обстоятелство по отношение на вината на трафикантите. Макар че съдиите признават извършителите за виновни, те не налагат максималното наказание, защото считат, че сексуално експлоатираните лица „не се чувстват като жертви на престъпление. Те просто гонеха финансови репарации и компенсаци.“¹⁹.

Мнението на съдията в този конкретен случай е израз на широко разпространеното в България схващане, че фигурата на посредника представлява „ползна услуга“ за хората, които искат да работят в проституция, и че тази услуга е нещо, без което прости-

¹⁸Виж решение на Върховния касационен съд по дело 64/2009 от 24.03.2009 г.

¹⁹„Участие на деца в съдебно производство – България“, European Union Fundamental Rights Agency, 2012 г., Анекс: xxii “Но тези деца от социален дом не считат, че с тях се е случило нещо нередно и ние не усетихме да чувствам някаква гузност. Те бяха извършили тези актове срещу заплащане и тук се постигна един особен куриоз на правосъдието – имаме престъпление, но не усетихме пострадалото дете като такова... По баланса на ситуацията на пълнолетните извършители дадохме ефективни присъди, но не в завишен размер, защото добихме впечатление, че пострадалите деца не се чувстват жертви на престъплението. Те просто гонеха финансови репарации и компенсаци.”

туиращите не могат.

Тези, които искат да работят в проституция, трябва напълно свободно да разполагат с парите, спечелени от продажбата на техните услуги. По-специално услугите, които проституиращите получават от трети лица като шофьори, охранители, рекламисти, хазяи и т.н., трябва да бъдат свободно договаряни, а стойността им – пропорционална на предоставените услуги. Тук трябва да се отбележи, че в България само около 5% от проституиращите работят независимо и без посредник, докато над 95% от секс индустрията се контролира от организираната престъпност²⁰. Освен това държавните служители често също участват в кръга на трафика. Само лица в много ниската, улична проституция работят независимо и това е единственият вид проституция, към която организираната престъпност не проявява интерес, заради ниската печалба, която генерира. Незначителната финансова изгода на тази ниска, улична проституция е сама по себе си защита на лицата срещу трафик. Извън тази група всеки проституиращ е заплашван, изнудван и в крайна сметка принуден да плаща част от прихода си на организираната престъпност²¹. Следователно може да се заключи, че 95% от проституиращите нямат никаква закрила срещу трафик и други злоупотреби и много лесно попадат в такъв. Поради страх от наказание от трафикантите си или че ще загубят дохода си от проституция те много често казват пред полицията, когато са арестувани, че работят за себе си. Както ще бъде споменато по-нататък, тяхното твърдение, че работят за себе си, е достатъчна причина за полицията да не търси показатели, които биха ги идентифицирали като жертви на трафик. В резултат от това проституиращите, които твърдят, че работят за себе си, никога не са идентифицирани като жертви на трафик. По тази причина проституиращите се ползват с много по-малка закрила от трафик в сравнение с другите граждани.

Ниската, улична проституция, макар и извън интереса на организираната престъпност, често става обект на полицейски проверки. Полицаяте често задържат уличните проституиращи за 24 часа за това, че не носят документ за самоличност и дори повдигат обви-

²⁰Г. Петрунов – „За и против легализацията на проституцията“, Фондация RiskMonitor, 2011 г., стр. 18
http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-19-Prostitution_Legalization_BG.pdf

²¹Пак там.

нения срещу тях по чл. 329 от НК:

“Пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва...”

Има две централни системи за събиране и публикуване на съдебни решения – Сиела и Апис. Те се поддържат от частни фирми, които продават софтуерни програми с периодична актуализация. Съдилища, адвокатски кантори, НПО и други заинтересовани имат достъп до тези системи. Националната комисия публикува на уебсайта си (годишна) статистика за броя случаи, обвиняеми, жертви и т.н. Освен това тя публикува и новини за арести, разследвания и съдебни решения по случаи на трафик на хора.

ОБЩО ПОЛОЖЕНИЕ НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК НА ХОРА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Наказателното производство е беязано от конфликта между това да се избягват виктимизиращи разпити на жертвите и това да се разбере какво всъщност се е случило. Фактът, че истината е често в детайлите, неизбежно създава сблъсък между необходимостта от извършване на следствени действия за разясняване на обстоятелствата и причиняването на неудобство за жертвата. По-конкретно – в практиката този сблъсък се изразява в следните проблеми относно положението на жертвите в наказателното производство:

1. първоначална беседа без гаранции за правата;
2. многобройни последващи разпити;
3. прекалена продължителност на производството.

Първи контакт и беседа

Първият контакт на жертвите, които са били спасени или са избягали от трафик, е с оперативните работници на Министерство на вътрешните работи. Те от своя страна сътрудничат с държавни или частни приюти/кризисни центрове, към които насочват жертвите. Полицаяте провеждат беседа (първоначален разговор) с пострадалото лице, за да направят официалната идентификация като жертва на трафик и да позволят неговото настаняване в приют. Тази беседа не е официален разпит, тъй като тя не цели разследване на престъплението, а само идентифициране и насочване на жертвата – тя е част само от административните процедури по Националния механизъм за насочване, а не част от наказателното производство по НПК. Разликата между (целта на) беседата и официалния разпит може да бъде направена според броя им:

- Оперативните работници провеждат хиляди беседи с жертви²²;
- През 2011 г. 541 лица са били идентифицирани като жертви на трафик;
- През 2011 г. са били разследвани 138 случая на трафик, което означава, че (приблизително) 138 жертви/свидетели са били официално разпитвани.

Често пъти беседите са по-обширни и от тях полицейските служители получават информация за трафикантите, тяхното местоположение, методите на набиране и транспортиране, другите участници в кръга и т.н. Така властите всъщност извършват класически разпит с цел събиране на данни за престъплението и извършителите, въпреки че знаят, че тези „показания“ не могат да бъдат използвани като доказателство. Те правят това, тъй като много често след първия контакт жертвата не може да бъде открита повече. Тя или избира да не бъде настанена в приют, а да се прибере веднага у дома, или остава един-два дни в приюта и след това напуска и отказва да сътрудничи на властите²³.

²²Интервю с полицейски служител, 26 април 2013; „Имал съм 1200 беседи с жертви“.

²³През май 2013 г. жена жертва на трафик е била настанена в приюта на Асоциация Анимус, но останала само една нощ, след което отказала да сътрудничи на властите. През 2012 г., само една жертва е дала съгласието си да бъде настанена в този приют, а от началото на 2013 г. – още една. В подслона в Силистра, от началото на 2013 г. само две жертви на трафик са дали съгласието си да бъдат настанени там.

През юни 2013 г. българка избягала от ситуация на сексуална експлоатация във Виена, Австрия. При пристигането ѝ в България граничните полицаи я чакали и провели беседа с нея, в която ѝ задавали включително въпроси за това как и кога е напуснала страната и с кого²⁴.

Проблемът е, че на практика властите провеждат беседата в „сивата зона“ между административните процедури по Националния механизъм за насочване и наказателните процедури по НПК. В резултат на това, гаранциите срещу повторна виктимизация, които предвижда НПК, не се спазват. След идентификацията на пострадалото лице като жертва на трафик властите имат задължение по Закона за борба с трафика на хора да го информират за основните му права като например правото на период за размисъл, на безплатна правна помощ и процедурата, по която може да бъде получена, правото на обезщетение и органите, към които да се обърне и т.н. На практика това се случва много рядко и жертвите много пъти научават за основните си права от други жертви или от социалните работници или изобщо не научават за тях. В заключение – беседата много лесно може да се превърне в начин за разпитване на жертвата, преди да бъде уведомена за правата си и без присъствието на адвокат. Освен това понякога за жертвата не е напълно ясно дали е разпитвана в качеството си на свидетел или на обвиняем – в случай че е била идентифицирана в процеса на залавянето ѝ за проституция или за кражба например.

На практика често е неясна границата кога жертвата, като пострадало от престъпление лице, което получава психологическа и правна помощ по време на периода за размисъл, става пострадал/свидетел в наказателното производство. Проблемът е, че властите имат полза от тази неяснота. В старанието си да научат колкото се може повече и по-бързо подробности за трафикантите и как точно е извършено престъплението властите буквално принуждават жертвата да даде показания, без да ѝ уведомяват за правото на период за размисъл или като ѝ уведомяват по неточен и

²⁴ Интервю с жертва, 9 юли 2013.

неразбираем начин²⁵.

Брой разпити

Една от последиците от невъзможността на полицията да разпознае жертвата, а не свидетеля у пострадалото от трафик лице е пълната нечувствителност към броя разпити. В много случаи, когато жертвата се е съгласила да сътрудничи на полицията и да свидетелства, тя не може да даде полезни показания и съответно годен доказателствен материал поради страха от постоянното припомняне и описване на това, което ѝ/му се е случило. В резултат властите призовават жертвата за допълнителен разпит всеки път, когато смятат, че липсва определена информация и някои събития не са добре описани или ако открият нов свидетел по случая и научат нови факти. Според Националния механизъм за насочване *„...следователят трябва да бъде подготвен предварително за състоянието на трафикираното лице и да се отнася толерантно и с разбиране към него. ...Разпитите трябва да се сведат до необходимия минимум”*²⁶. На практика в досъдебното производство жертвите на трафик са разпитвани средно по 4 пъти²⁷. Има случаи, в които деца са разпитвани над 7 пъти за едно и също престъпление²⁸. Допълнителните разпити понякога включват и очна ставка с обвиняемия – следствено действие по НПК, чиято цел е да се сравнят показанията на двама участници в производството относно едно и също събитие. Освен това прокурорът може да реши, че има риск да загуби контакт с жертвата и тогава той може да разпорежи още един разпит – пред съдия – в който жертвата да повтори отново целия разказ. Интервюираният прокурор обясни следното:

„За да тръгне едно досъдебно производство, за да се образува, е необходимо да има достатъчно данни. В моята практика са се

²⁵Интервю със социален работник от 28.05.2013: “Полиците дойдоха в приюта и казаха на жената: „Трябва да разпознаеш извършителя в управлението!”

²⁶Националният механизъм за насочване, стр. 82-83.

²⁷Интервю с председателя на Център „Отворена врата”, Плевен, от 15.04.2013: “Полицията разпитва жертвите по 3-4 пъти за един и същи случай.” Още, интервю с председателя на Женско сдружение Екатерина Каравелова, Силистра, от 04.06.2013 “Жертвите са разпитвани поне 4-5 пъти. Когато полицията намери нов свидетел, ги викат отново на разпит”. Интервю с прокурор от Варненска окръжна прокуратура от 02.07.2013: „в моята практика е възможно разпитите в досъдебната фаза да стигнат и до три”.

²⁸Статия: “Синя стая” ще помага за щадащото изслушване на деца в Стара Загора”, 22.05.2013,

<https://www.samaritans.bg/news/sinya-staya-shte-pomaga-za-shtadyashoto-izslushvane-na-deca-v-stara-zagora>

образували така, както ние казваме, преписки, проверки по сигнал от някое лице. В голям брой от случаите, този сигнал е прекалено общ – еди-кой си ме кара, ме закара, върших и затова моля за вашето съдействие – грубо казано така. Оттам нататък от това лице трябва да се снемат допълнителни обяснения, ние още нямаме образувано досъдебно производство. Тези обяснения са малко по-подробни. Когато се съберат данни и се образува досъдебно производство, започват така, както вие питате, разпитите – и според обстоятелствата, които следва да се изяснят, е възможно от моята практика максималният брой разпити на досъдебно да бъде до три. ... Българският НПК дава възможност едно лице след като бъде разпитано от разследващия полицай или следователя, след това да бъде проведен разпит пред съдия. ... Така че този механизъм се използваше много. След като си даде показанията, разпитваме го пред съдия и, нали, си продължаваме разследването.”

По време на процеса пострадалото лице се призовава отново за изслушване в открито заседание, където трябва да разкаже историята си отново, пред съдия (освен ако подсъдимият не се съгласи да използва показанията, дадени от пострадалото лице пред съдия, по време на досъдебното производство; тази възможност е разгледана по-долу). В съдебната фаза пострадалото лице се разпитва обикновено веднъж, но в зависимост от конкретните обстоятелства по случая са възможни и допълнителни разпити²⁹. В заключение, общо разпитите не само са твърде много на брой, но и дълбоко травмират жертвата, тъй като не се взимат никакви мерки за избягване на повторна виктимизация. Първо, полицайите, които разследват случаи на трафик на хора, често са мъже³⁰, а повечето от тези случаи са с цел сексуална експлоатация или продажба на бебе, в които жертвите са жени³¹. Още по-притеснителното обаче е, че следователите не смятат за нужно да избягват директната конфронтация между жертвата и нейния трафи-

²⁹Интервю с координатор на кризисните центрове, „ИГА“ Пазарджик, 09.05.2013: „Жертвата участваше в процеса само като свидетел. Трябваше да се яви на две заседания”.

³⁰Интервю със социален работник от 28.05.2013: „Не съм присъствала на разпит на жертва на трафик, който да е проведен от жена полицай”.

³¹Според годишния отчет на НКБТХ за 2001 г., са идентифицирани 541 жертви, 448 жени, 404 трафикирани за сексуална експлоатация и 29 са били бременни жени за продажба на бебетата си. За целта на настоящото изследване са проучени 44 съдебни дела, в 43 от които жертвите са жени трафикирани за проституция.

кант и не съобразяват дали това е подходящ подход за разследване в такива случаи. Имало е случаи на трафик на хора, макар и стари, в които жертвата е разпитвана в полицейския участък, в една и съща стая с трафиканта, който седи до нея³², или в които жертвата е участвала в б поредни очни ставки, с всеки от шестимата обвиняеми³³.

Продължителност на наказателното производство

Друг проблем, с който се сблъскват жертвите, е прекомерната продължителност на досъдебното и/или съдебното производство. Досъдебното производство (разследването) по случаи на трафик на хора обикновено отнема от няколко месеца до година³⁴. Понякога обаче може да продължи и 2-3 години³⁵ или дори да е висящо 6-7 години³⁶. По същия начин и съдебното производство може да се окаже много дълго. В случаите на трафик на хора обикновено има повече от един подсъдим. Присъствието на подсъдимия в открито заседание е задължително, тъй като престъплението се определя като „тежко“ според българското право. Затова заседанието трябва да бъде отложено, ако един от подсъдимите или един от адвокатите им не може да присъства³⁷. Трафикантите злоупотребяват с правото на подсъдимия, обвинен в „тежко“ престъпление, да присъства лично по време на процеса и се възползват от това право, за да отложат колкото си може повече произнасянето и изпълнението на присъдата³⁸. Имало е случаи на прекомерно забавяне на производството още на първа инстанция – например дело 937/2007 на Благоевградския окръ-

³²Интервю с председателя на Център „Отворена врата“, Плевен, 15.04.2013.

³³По дело 937/2007 на Благоевградския районен съд, очните ставки са направени през декември 1999 г. и януари 2000 г. Жертвата е направила опит за самоубийство, когато е била призована за първата очна ставка.

³⁴Дело 793/2004 на Русенския районен съд: 7 месеца разследване; следствено дело 3413/2011 на Софийска окръжна прокуратура: 7 месеца; дело 6/2010 на Сливенския окръжен съд: три месеца разследване; следствено дело 5499/2007 на Варненска окръжна прокуратура: 12 месеца.

³⁵Следствено дело 1289/2006 на Варненска окръжна прокуратура (1 година и 8 месеца); дело 1878/2007 на Парзаришкия районен съд (2 години следствие); дело 439/2011 на Русенския окръжен съд (три години следствие); дело 950/2007 на Варненския окръжен съд (три години следствие).

³⁶Дело 201/2005 на Разградския районен съд (6 години следствие); дело 937/2007 на Благоевградския районен съд (7 години следствие)

³⁷НПК, чл. 269.

³⁸Интервю с адвокат, представляващ пострадалото лице, 15.04.2013: „Има сериозна игра с отлагане на делата, тъй като са група подсъдими. Софийски районен съд насрочва в годината по две заседания“. Делото, за което говори адвокатът, е внесено в съда през 2008 година и все още няма постановена присъда.

жен съд или дело 35/2006 на Районен съд Елин Пелин, в които първоинстанционното производство е продължило 4 години и половина.

По дело 937/2007 на Благоевградския окръжен съд има 7 подсъдими и 7 адвокати – общо 14 души, от които зависи даването на ход на заседанията. Достатъчно е един от тях да не присъства, за да се отложи заседанието. Няма значение дали имат уважителна причина за отсъствието или не – ако нямат, съдът налага глоба. Първоинстанционното производство продължи 4 години и половина. През това време, делото бе отложено 21 пъти. Въззивното производство е висящо от 9 месеца и през този период делото е отлагано 6 пъти.

Заради прекомерната продължителност на производството, жертвите загубват доверие в правосъдието и оттеглят показанията си. Пострадалите от трафик на хора си предават информация един на друг и споделят опита си от съдебните производства, в които са участвали. Повечето от тях изпитват пълна липса на доверие към положителния изход на делата в България. Те определят (участието си в) наказателното производство като „скучно“ и като „загуба на емоции“ и не вярват, че ще получат каквото и да било обезщетение. В случаи на външен трафик българските жертви се чувстват много по-спокойни и готови да сътрудничат на чуждестранните власти, защото имат информация, че в чужбина се издават повече осъдителни присъди, докато в България никога не са чували някой трафикант да е бил осъден³⁹. Според Годишния отчет на Националната комисия за 2012 г. 95% от жертвите оттеглят или променят показанията си, когато делото стигне до

³⁹ Интервю с ръководителя на кризисния център в София от 15.04.2013: „Жертвите нямат доверие на властите, не вярват, че ще получат обезщетение. В случаите на външен трафик по-често съдействат. Чувстват се по-сигурни да свидетелстват в чужбина, защото има повече осъдителни присъди. Момичетата си препредават информация, те се самоинформират.“ И интервю с адвокат, представляващ пострадало лице, от 24.04.2013: „Не знам да има дело за трафик на хора в Пернишкия съд, не съм чувала да има осъдени трафиканти.“

съдебна фаза.

Основната причина за липсата на по-чувствителен подход към жертвите е липсата на обучение. Освен това, дори и да се организират обучения, достъпът до тях от страна на оперативните работници е много ограничен. Например, през март 2008 г. Националният институт на правосъдието организира тридневно обучение за трансгранични престъпления, включително трафик на хора и профил на жертвите. Само един полицейски служител е взел участие, докато останалите участници са били прокурори и съдии. През 2012 г. Националната комисия е организирала шест обучения в различни градове на страната по основни теми като дефиниция на трафика, методи на разследване и механизми за насочване на жертвите, без да се фокусира специално върху правата на жертвите. В тези обучения са участвали полицаи от Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ (ГДБОП) и Гранична полиция. Обученията имат положително влияние върху практиката на граничните полицаи да провеждат беседи с жертвите, идентифицирани в чужбина веднага след пристигането им в България. След обученията граничните полицаи изменят практиката си, като първо придружават пострадалото лице до кризисния център и изчакват възстановяването му, преди да проведат беседата⁴⁰.

Деца жертви

Освен трите проблема, посочени по-горе, по отношение на положението на деца жертви в наказателното производство има други специфични проблеми. В повечето случаи децата жертви са експлоатирани (продадени) от родителите си. Следователно първият въпрос, който възниква след като едно дете е спасено и отделено от родителите си, е кой ще носи отговорност за неговото отглеждане и кой ще го представлява и защитава правата му в правни процедури. На практика родителите упълномощават директора на институцията, където е настанено, да отговаря за отглеждането му. Дирекция „Социално подпомагане“ има право да поиска от съда детето да бъде настанено извън семейството (в приемно семейство, приют, кризисен център, дом и т.н.)⁴¹, а също и да поиска

⁴⁰ Интервю със социален работник от 15.04.2013.

⁴¹ Закон за закрила на детето, чл. 26, ал. 2

от съда ограничаване или отнемане на родителските права⁴². Чл. 14, ал. 8 от Закона за закрила на детето предвижда, че „детето има право на правна помощ и жалба във всички производства, засягащи негови права или интереси“, но не е ясно по какъв начин на практика детето получава достъп до правна помощ. Що се отнася до участието на децата в съдебни процедури, в НПК и в Закона за закрила на детето има специални разпоредби. Разпитите на деца жертви могат да бъдат изключително травмиращи, защото децата понасят много трудно факта, че причиняват осъждането на някого, особено член на семейството. Самата идея, че трябва да кажат информацията, която знаят, ги натоварва много поради факта, че те трябва да предрешат изхода на ситуацията⁴³.

Положение на жертвите на трафик на хора в сравнение с жертвите на други тежки престъпления

Положението на жертвите на трафик на хора е сходно с това на жертвите на други тежки престъпления. Няма специални обучения за представители на съдебната система по отношение на правата на жертвите на трафик или специални закони за тях. Законът за подпомагане и компенсация се прилага не само за жертви на трафик, но и за други тежки престъпления като убийство, тежка телесна повреда, изнасилване. Няма специализирани НПО, които да предоставят услуги само на жертви на трафик или частни приюти само за жертви на трафик. Частните приюти настаняват главно жертви на домашно насилие и по принцип са били създадени с такава цел. Някои от тях са открити още в края на 90-те, преди трафикът да бъде криминализиран в България (2002 г.). Двата държавни приюта, които са специално за жертви на трафик на хора, са открити сравнително скоро – през 2011 г. Законът за борба с трафика на хора предоставя специален статут на жертвите на трафик за разлика от жертвите на други тежки престъпления – специална закрила за жертви на трафик, които сътрудничат на властите. Тази специална закрила обаче се състои в това пребираването на жертвата в приюта да продължи, докато трае наказателното производство. Но такова удължаване на престоя може да

⁴² Закон за закрила на детето, чл. 21, ал. 1, т. 14.

⁴³ „Участие на деца в съдебно производство – България“, European Union Agency for Fundamental Rights, 2012, Анекс: vi, vii.

бъде предоставено и на базата на други закони като Закона за социалното подпомагане. Според чл. 25 от допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане „Кризисен център е комплекс от социални услуги за лица, пострадали от насилие, трафик или друга форма на експлоатация, които се предоставят за срок до 6 месеца“. На практика жертвите на трафик могат да останат много по-дълго от 6 месеца, дори и да няма образувано наказателно производство по случая им⁴⁴. Освен това, що се отнася до правната помощ, Законът за борба с трафика на хора препраща към общия Закон за правната помощ, според който жертвите на трафик трябва да отговарят на същите изисквания, определени за жертвите на други тежки престъпления.

Сигнал за извършено престъпление

Сигналите, подадени от жертви на трафик, се приемат с различна сериозност в зависимост от различните райони на страната и нива в полицейската йерархия. Ако сигналът е подаден в малък град например до директора на Районно полицейско управление, може да не бъде приет сериозно и да не бъде проверен. Две са възможните причини за това: 1. полицаите участват в кръга на трафика и 2. полицаите не са обучени относно дефиницията на трафик на хора и по-специално, че трафик е налице при въвеждане в заблуждение, обещаване на облаги, използване на зависимост и т.н.; поради това те отдават голямо значение на факта, че жертвата е пълнолетна, презумирайки, че е дала съгласието си. От друга страна, ако сигналът е подаден в столицата, до полицейски служител от ГДБОП, тя би била приета сериозно и биха последвали незабавни действия за издирване на жертвата.

През ноември 2009 г. семейство от село Луковит разбира, че 22-годишната им дъщеря е заминала за Франкфурт с „приятеля си“, който бил известен в селото с криминално минало. Тя им се обадила по телефона и им казала

⁴⁴Интервю с директора на „Самаряни“, Стара Загора от 28.05.2013: „В нашия приют имаме настанено момиче жертва на трафик, вече година и половина; нищо не се прави за разследване“.

накратко, че е добре и да не я търсят. Родителите уведомили директора на полицейския участък в Луковит, но той им отговорил, че „момичето е пълнолетно и знае какво прави“ и отказал да започне проверка. Тогава родителите се свързали с адвокат от София и подали жалба до директора на ГДБОП в София. Те предоставили името и телефонния номер на „приятеля“, града, където било момичето, и нейна снимка. Дирекцията организираща издирване съвместно с германските си колеги и след няколко дни момичето било намерено, идентифицирано като жертва на трафик и върнато при семейството си в Луковит.

Определение за жертва и статут на жертва

Определението за жертва, съгласно чл. 4е от Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, е въведено в българското законодателство. То е включено в Закона за борба с трафика на хора - §1, точка 5 от Допълнителните разпоредби: „жертва е всяко лице, което е било обект на трафика на хора“. Законът дефинира жените и децата като хората, които са в най-голям риск да бъдат въввлечени в трафик – Глава 1, Общи положения, чл. 1: „Този закон урежда ... мерките за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора, особено на жени и деца“. В по-широк аспект, чл. 74 от НПК дефинира жертвата като „лицето, което е претърпяло имуществени или немуществени вреди от престъплението“. Дефиницията на НПК включва и членове на семейството на жертва, чиято смърт е настъпила в резултат от престъплението. Освен това човек може да бъде считан за жертва на трафик, независимо дали извършителят е бил идентифициран, заловен, съден или признат за виновен и независимо от семейната връзка между жертвата и извършителя.

Статутът „жертва на трафик“ предоставя конкретни права. Първо, идентифицираната жертва има право на период за размисъл,

право на (поне) един месец настаняване в приют, докато трае периода за размисъл, право на безплатна психологическа и правна помощ и право да реши дали да сътрудничи на властите. Жертвата има право и на еднократна финансова компенсация от държавния бюджет за претърпени имуществени вреди. Жертвите, които се съгласят да дадат показания пред властите, имат право и да удължат престоя си в приюта, докато приключи наказателното производство. Жертвите, които се съгласят да участват в наказателното производство в качество на „пострадал“, имат право на защита за своята сигурност, както и на защита за роднините си; право да бъдат представлявани от адвокат; право да представят доказателства; право да оспорват прокурорски и съдебни актове. И накрая жертвата, която участва в съдебен процес, има правото на иск срещу подсъдимия за обезщетение за причинени вреди. Накратко жертвите на трафик на хора разполагат със следните групи права:

1. Права на „идентифицирана“ жертва по смисъла на НМН.
2. Право на държавно-финансирана компенсация за имуществени вреди.
3. Права на „пострадал“ и „свидетел“ по смисъла на НПК.
4. Право на иск за обезщетение за имуществени и неимуществени вреди срещу трафиканта.

Самоидентификацията като жертва не е възможна. Въпреки че човек може сам да сигнализира за престъплението, на практика той ще бъде признат за пострададал само след разглеждане на показателите за идентификация (Националният механизъм за насочване). Статутът на жертва на трафик, признат в друга държава, която е страна по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, се признава и в България. При идентифицирането на жертвите, полицията си сътрудничи с НПО. Според Националния механизъм за насочване НПО правят неофициална идентификация, която включва предоставянето на психологическа подкрепа и настаняване в приют/кризисен център, а официалната идентификация се извършва от следствените органи (полиция и прокуратура). Според НПК органът, който образува наказателното производство, трябва да връчи на жертвата препис от постановлението за образуване, с което я информира, че има качеството на „пострадал“ в наказателното производство заедно със следващите от това права.

IV.

ПРАВА НА ЖЕРТВИТЕ

По-долу се разглеждат правата на жертвите в наказателното и други производства, въз основа на стандартите, включени в съответните международни инструменти, по-конкретно Палермо протокола, Директива 2011/36/ЕС и Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора. Стандартите са отделени в началото на всеки раздел.

1. ДОСТЪП ДО ПРАВНА ПОМОЩ

Жертвите имат право на адвокат, който да защитава правата и интересите им, да ги информира за ролята им по случая и да представя тяхната гледна точка по време на наказателното производство. Правната помощ включва също гражданско или друго производство за търсене на обезщетение за претърпените вреди.

Жертвите на трафик имат право да бъдат консултирани и представявани от адвокат. Ако не могат да си позволят да ангажират такъв със собствени средства, те имат право на служебен (безплатен) адвокат, когато докажат ниски доходи. Правната помощ се отнася както за наказателно, така и за гражданско производство. Правната помощ е първична – консултации и обработване на документи, и същинска – процесуално представителство пред разследващите органи и пред съда в открито заседание. Властите са

длъжни да информират пострадалото лице, че има право на адвокат и че може да му бъде назначен служебен, ако не може да си го позволи. Те обаче не следят служебно дали лицето отговаря на условията за назначаване на служебен адвокат – лицето само трябва да поиска това. Когато водещият разследването прокурор или председателят на съда разпоредят, че има основания да се назначи (безплатен) служебен адвокат на пострадалото лице, те изпращат разпореждането си до местната адвокатска колегия. Колегията определя конкретния адвокат и уведомява разследващия орган или съда. При избора на адвокат колегията взема предвид „професионалния опит, квалификация на адвоката, вида, фактическата и правна сложност на случая и степента на ангажираност на адвоката“⁴⁵. Пострадалото лице може само да избере служебния си адвокат⁴⁶. Такива случаи има в практиката.

През 2012 г. пострадала жена е била склонена да протитуира в района на гр. Добрич и след спасяването ѝ е била настанена в приюта в гр. Варна. По време на периода за размисъл жената получавала съдействие от адвокат от Център „SOS - Семейства в риск“, Варна, с когото изградила връзка на доверие. Тъй като разследването било образувано в Добрич, пострадалата трябвало да кандидатства за правна помощ към районната прокуратура и адвокатската колегия в Добрич. В молбата си за правна помощ тя посочила, че избира да бъде представлявана от своя адвокат, който работи в „SOS - Семейства в риск“, но също така е вписан в списъка със служебни адвокати към Варненската адвокатска колегия. Районната прокуратура и адвокатската колегия в Добрич уважили желанието ѝ. Случаят обаче така и не стигнал до съдебна фаза.

⁴⁵ Писмо от председателя на Националното бюро за правна помощ от 13.05.2013.

⁴⁶ Закон за правната помощ, чл. 25(5).

Моментът на първия контакт с адвокат е съществен за изпълнението на механизма за насочване и подкрепа. Жертвите нямат достъп до адвокат още от първия си контакт с властите (полиция, местни комисии за борба с трафика на хора и други). По време на беседата властите проучват дали има показатели за идентифицирането на жертвата като такава. Ако идентификацията е положителна, те имат задължение да уведомят пострадалото лице за това, че има право да бъде консултирано от адвокат и че държавата не носи отговорност автоматично да назначи служебен такъв, а това трябва да стане по инициатива на пострадалия. Както вече бе споменато, проблемът тук е, че властите често пъти се възползват от беседата, за да разпитат жертвата за престъплението и трафикантите неофициално и без участието на адвокат.

Правото на жертвата на правна консултация възниква в момента, в който тя е идентифицирана като такава⁴⁷. Правото да бъде представявана от адвокат в наказателното производство възниква в момента, в който реши да сътрудничи на следствените органи⁴⁸. На практика жертвите на трафик не се възползват от правото си да имат адвокат. Интервюираният прокурор сподели: *“Не, в болшинството не ми е известен случай, когато пострадали от трафик на хора да са искали да им бъде назначен безплатен адвокат”*⁴⁹. От 14-те дела, разгледани в деловодствата на различни съдилища в страната, нито една от жертвите не е била представявана от адвокат (и нито една не е кандидатствала за безплатна правна помощ).

Качеството на работа на служебните адвокати не може да бъде оценено. Няма механизми за независима проверка на квалификациите им и няма контрол върху качеството на работата им освен общите дисциплинарни производства. Както председателят на Националното бюро за правна помощ коментира: *“Качеството на работата на адвоката е в пряка зависимост от професионалната му квалификация за определен вид дела”*⁵⁰. Друга причина, по-

⁴⁷ Закона за правната помощ, чл. 21, ал. 1, т. 7 и Закона за подпомагане и компенсация, чл. 6.

⁴⁸ НПК, чл. 75. Също, писмо от председателя на Националното бюро за правна помощ от 13.05.2013: „още във фазата на досъдебното производство, ако пострадалият не си е упълномощил адвокат... ще му бъде осигурен достъп до служебен защитник“.

⁴⁹ Интервю с прокурор от Варненска окръжна прокуратура от 02.07.2013.

⁵⁰ Пак там.

ради която качеството на работата на служебните адвокати не може да бъде оценено, е, че Националното бюро за правна помощ не води статистика дали лицето, получило такъв адвокат, е пострадал или подсъдим⁵¹. В системата на правна помощ не се прави разлика между пострадали и подсъдими и няма отделен списък на адвокати, които желаят да представляват само пострадали. Разграничение се прави само между наказателно, гражданско и административно право (при създаването на Бюрото, дори само между наказателно и гражданско право). На практика едни и същи адвокати трябва да представляват и подсъдимите, и пострадалите, тъй като са вписани в общия списък „наказателно право“ и са специалисти в приложението на НПК⁵². Затова броят жертви на трафик, които получават държавнофинансирана правна помощ, не може да бъде пресметнат, дори и приблизително⁵³.

Друг начин за достъп на жертвите до правна помощ е чрез НПО. НПО, работещи в сферата на права на човека и домашно насилие, предоставят безплатна правна помощ на пострадали от насилие по стратегически дела. Юристите на тези НПО са предимно обучени за случаи на домашно насилие и жертвите на трафик обикновено не са целевата група на тяхната специалност и интерес. Например от проучените 15 НПО само 5 бяха предоставяли правна помощ на жертви на трафик⁵⁴.

Чл. 10 от Закона за подпомагане и компенсация гарантира изрично правото на безплатна правна помощ за жертвите на трафик, като препраща към по-детайлните разпоредби на Закона за правната помощ. Според този закон първичната правна помощ е

⁵¹ Писмото от Националното бюро за правна помощ до „Асоциация Анимус“ от 13.05.2013 г.

⁵² Кръгла маса „Проблеми в прилагането на Закона за правната помощ“ от 09.11.2012, участието на представители на Националното бюро за правна помощ.

⁵³ Годишният отчет на Националното бюро за правна помощ за 2012г., предоставя само общия брой подадени молби за правна помощ – 280, без да посочва дали се отнасят за наказателно, гражданско или административно право и дали кандидатите са били пострадали или подсъдими.

http://www.nbpp.government.bg/images/Otchetan%20doklad_2012.pdf

⁵⁴ 1. Български хелзински комитет (София) – 1 съдебен случай, приключил през 2011 г.; 2. Български център за джендър изследвания (София) – 1 съдебен случай, висящ; 3. Български адвокати за правата на човека (София) – няма случаи; 4. Център Надя (София) – 1 съдебен случай, висящ; 5. SOS - Семейства в риск (Варна) – 1 досъдебен случай, приключил през 2012 г.; 6. Деметра (Бургас) – няма случаи; 7. Равновесие (Бургас) – няма случаи; 8. Eurorights (Пловдив) – няма случаи; 9. Жажда за живот (Сливен) – няма случаи; 10. Център “Отворена врата” (Плевен) – няма случаи; 11. ПУЛС (Перник) – няма случаи; 12. Каритас (Русе) – 1 досъдебен случай, приключил през 2011 със споразумение; 13. IGA (Пазарджик) – няма случаи; 14. Самаряни (Стара Загора) – няма случаи; 15. Асоциация “Екатерина Каравелова” (Силистра) – няма случаи.

безплатна и се предоставя на „лица, настанени в специализирани институции за предоставяне на социални услуги или ползващи социална услуга - резидентен тип“ и на „пострадали от ... трафик на хора, които не разполагат със средства и желаят да ползват адвокатска защита“⁵⁵. Следователно правото на държавно-финансирана първична правна помощ следва автоматично от статута на жертва на трафик.

Не такъв е случаят обаче със същинската правна помощ - процесуалното представителство. Правото на държавно-финансирана същинска правна помощ следва от: 1. финансовото положение на жертвата и 2. интересите на правосъдието, във всеки конкретен случай. Според Закона за правната помощ „[С]истемата за [същинска] правна помощ обхваща и случаите, когато ...страната по наказателно ...дело не разполага със средства за заплащане на адвокат, желае да има такъв и интересите на правосъдието изискват това“⁵⁶. Същите две изисквания са повторени в НПК, чл. 100 (2): „Когато частният обвинител, частният тължител, гражданският ищец или гражданският ответник представи доказателства, че не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има повереник и интересите на правосъдието изискват това, съдът, който разглежда делото като първа инстанция, му назначава повереник.“

Процедурата по Закона за правната помощ за кандидатстване за първична правна помощ изисква да се попълни молба от една страница и декларация за семейно положение и имуществено състояние от две страници. Към тези документи трябва да се приложи поне едно доказателство за нисък доход например удостоверение от Дирекция „Социално подпомагане“, че кандидатът получава социални помощи. Процедурата за кандидатстване за същинска правна помощ изисква попълване на молба от една страница и прилагането на колкото се може повече доказателства за доходи, трудова заетост, здравословно състояние, семейно положение, социални помощи и добавки и т.н. Тези процедури са на практика непосилни за жертвите, тъй като много от тях са неграмотни, с психични заболявания, от ромски произход, които не

⁵⁵Закон за правната помощ, чл. 22, ал. 1, т. 3 и т. 7.

⁵⁶Пак там, чл. 23, ал. 2.

могат да четат и пишат на български и т.н.⁵⁷. Така достъпът до държавно-финансирана правна помощ за жертвите е само теоретичен.

От 1 септември 2013г. Националното бюро за правна помощ стартира специален пилотен проект за предоставяне на първична правна помощ – юридическа консултация и обработка на документи⁵⁸. Бюрото ще открие два центъра за първична правна помощ във Видин и Сливен за социално уязвими групи. Практикуващи адвокати, регистрирани към Бюрото, ще бъдат назначени там от Бюрото, което ще им изплаща възнаграждение. Тези центрове ще имат собствени критерии за допустимост, които ще са по-широки и гъвкави от тези, описани в Закона за правната помощ. От клиентите няма да се изискват доказателства за финансовото положение, а само обикновена декларация за доход. Адвокатите ще предоставят безплатни юридически консултации и помощ при попълването и обработването на документи, формуляри и др. Проектът не включва процесуално представителство пред разследващи органи и в съдебна зала. Проектът е за една година – до 1 септември 2014 г. НПО, приюти и кризисни центрове в районите на тези два града ще могат да насочват към централните жертви на трафик, които са в периода за размисъл. За да се гарантира качеството на адвокатите и тяхната отдаденост на проекта, кандидатите за позициите в централите ще работят *pro bono* определен брой часове на месец.

За децата жертви има специални разпоредби. Законният представител на детето (родител, настойник, директор на институция) трябва да придружава детето в правни процедури и да кандидатства от негово име за правна помощ. Ако родителите на детето са неизвестни, законен представител на детето става директорът на кризисния център/приюта/дома, в който детето е настанено, а ако са с отнети родителски права, се стартира процедура по избиране на настойник⁵⁹. В наказателно производство срещу родители тра-

⁵⁷Интервю с председателя на Фондация ПУЛС (Перник) от 24.04.2013: „Полицията не информират жертвите за правото на безплатна правна помощ или представят достъпа до нея реалистично, т.е. че процедурата е прекалено бюрократична. Жертвите са неграмотни, с умствени изоставания, от ромски произход.“

⁵⁸Съобщение за проект на Националното бюро за правна помощ

<http://www.nbpp.government.bg/novini/novini/sobshcheniie-za-proiekt-na-nbpp-po-norviezhkiia-finansov-miekhazim.html>

⁵⁹Закон за закрила на детето, Чл. 21 (1) 14: „Дирекция „Социално подпомагане“ ... предявява искове за лишаване или ограничаване на родителски права в интерес на детето или встъпва като страна във вече заведени производства“. Семейен кодекс, Чл. 173(1): „Настойник, съответно попечител, на дете с неизвестни родители е управителят на специализираната институция, в която то е настанено.“

фиканти съдът назначава т.нар. *особен представител* на детето жертва, който е служебен адвокат⁶⁰. Законът за закрила на детето изрично постановява, че правната помощ за деца е безплатна: „Закрилата на детето по този закон се осъществява чрез ...осигуряване на правна помощ от държавата“⁶¹. Тези разпоредби се прилагат на практика. Ако детето не е представлявано от свободно нает адвокат или от юрист от НПО, съдът трябва да му назначи особен представител – служебен адвокат. Интервюиран съдия сподели, че макар и да не е имала дела за трафик на хора, които да пораждат този въпрос, последното дело, в което е назначила особен представител, е било по чл. 116 от НК (убийство), където бащата е убил майката на трите им малолетни деца⁶².

Когато социален работник от съответната Дирекция „Социално подпомагане“ придружава детето в съда например, в производството за настаняването в приют по съдебен ред, той/тя обикновено има 14 дни да подготви случая. През 2008 г. социалните работници в Агенция „Социално подпомагане“ са били 817 при население от 1,4 милиона деца и са работели по всякакви случаи: домашно насилие, деца в риск, деца в институции, деца, чакащи за осиновяване или приемна грижа, и затова е „много вероятно две седмици да не са достатъчно време за подготвяне по случай на дете жертва на трафик“⁶³. Има разлика между назначаването на законен представител на детето и назначаването на особен представител (служебен адвокат). Директорите на институциите, в които се настаняват децата пострадали от трафик на хора, и настойниците на такива деца (обикновено техни роднини) не са юристи и не преминават през обучение по правни въпроси. Те са хора, които полагат грижи за отглеждането на децата и взимат решения вместо тях, гарантирайки техния най-добър интерес, включително чрез упражняването на практика на правата, които се полагат на децата по закон. Следователно законните представители следва да упражнят правото на детето да има адвокат и да кандидатстват за правна помощ от негово име.

⁶⁰НПК, Член. 101 (1): „Когато интересите на малолетния или непълнолетния пострадал и неговия родител, настойник или попечител са противоречиви, съответният орган му назначава особен представител - адвокат.“

⁶¹Закон за закрила на детето, чл. 4, ал. 1, т. 11.

⁶²Интервю със съдия от Варненски окръжен съд, 02.07.2013.

⁶³„Тематично изследване върху трафика на деца [България]“ European Union Agency for Fundamental Rights, Славка Кукова, август 2008г.

На практика възникват три основни проблема в предоставянето на правна помощ на жертвите на трафик:

1. кандидатстването за държавно-финансирана правна помощ е прекалено сложно и бюрократично;
2. първична правна помощ (предварителна консултация с адвокат, преди жертвата да реши дали да сътрудничи) не се прилага на практика и
3. качеството на предоставяното процесуално представителство от служебните адвокати е ниско, както и заплащането му.

Повечето жертви на трафик произхождат от най-бедните и неграмотни слоеве на обществото. Те живеят в изолирана среда и имат малко контакти с държавни служители, основно тези в спешните отделения на Бърза помощ, училищата и дирекциите „Социално подпомагане“. Те нямат представа как работи съдебната система. Тези хора често пъти са убедени, че нямат никакви шансове за интеграция в обществото и то *„им се привижда като предварително подредено и разпределено, така че не си струва усилието да се опитват да извоюват мястото си в него“*⁶⁴. Съответно те нямат никаква мотивация да се опитват да „пренаредят“ този ред, който познават, чрез сътрудничество с властите. Ако тази първа пречка бъде преодоляна и жертвата намери мотивацията да сътрудничи с властите, тя веднага ще се изправи пред нуждата от професионална правна помощ. Проблемът е, че самият начин за достъп до такава помощ е прекалено сложен за неграмотен човек и дори за самото получаване на правна помощ е нужда помощ – жертвите не могат сами да кандидатстват за безплатна правна помощ.

В колкото по-ранен етап е наказателното производство, толкова по-ценна е правната помощ. По време на разпита на жертвата понякога може да се прояви нехуманно отношение, ако се провежда без присъствието на адвокат или социален работник. Полицаяте често вменият на жертвите, че „те сами са избрали“, че „те носят отговорност за ситуацията си“ и че „не трябва да им се помага, защото са проституирали доброволно“⁶⁵. Освен това полицаите понякога използват вулгарен език, който смущава жертвите и чак

⁶⁴А. Стамболова – Психосоциална типология, „За и против легализация на проституцията“, Фондация РискМонитор, 2011, стр. 41.

http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-19-Prostitution_Legalization_BG.pdf

⁶⁵Интервюта с директорите на Фондация ПУЛС (Перник) от 24.04.2013г. и Равновесие (Бургас) от 04.06.2013 г.

когато придружаващият социален работник ги помоли да бъдат по-съобразителни в изказа си, те променят отношението си. Както сподели един социален работник: *“Езикът на полицаите е доста вулгарен. Затвърдена практика е да придружаваме жертвите на разпити. Те имат нужда от човек, на когото да се опрат, често не могат да обяснят, дори успокоителни им даваме. Случва се да помолим тонът да е по-мек, разпитващият да изчака – те се съобразяват. С жена полицаи по дело за трафик не съм комуникирала.”*⁶⁶.

Действащият НПК (в сила от 29 април 2006 г.) за първи път въвежда правото на свидетел да бъде консултиран от адвокат по време на разпит. Тази възможност е приета с цел да гарантира правото на свидетеля да не отговаря на въпроси, чиито отговори могат да го уличат в престъпление⁶⁷. Във връзка с такива въпроси свидетелят има право да се консултира с адвокат⁶⁸. Изследването не откри случаи, в които трафикирани лица, които не са заявили участие в разследването като „пострадали“, а са разпитвани само в качество на свидетел, да са били консултирани от адвокат по време на разпита им.

Участието на адвокат от самото начало на следствието е от значение не само като гаранция срещу унизително отношение и инкриминиращи въпроси, но и във връзка с бъдещи искиове за обезщетение. Жертвите имат специфични права и възможности по време на досъдебното производство, за които властите не са длъжни да ги информират - например правото да поискат заповор върху имуществото на трафиканта⁶⁹. Както бе вече споменато, разследването може да продължи години наред и през това време имуществото на трафиканта може да намалее или да бъде прехвърлено на друго лице. Правната помощ обаче обикновено се асоциира само с процесуално представителство в съдебна зала и сред социалните работници и местните комисии за борба с трафика на хора е разпространено виждането, че адвокатите са не-

⁶⁶Интервю със социален работник от 28.05.2013 г.

⁶⁷НПК, Чл. 122 (2): “Свидетелят има право да се консултира с адвокат, ако смята, че с отговора на поставения въпрос се засягат правата му по чл. 121. При направено искане разследващият орган или съдът осигуряват тази възможност.”

⁶⁸НПК, чл. 122 (2).

⁶⁹НПК чл. 73 (2).

обходими само когато наказателното производство стигне до съдебната фаза. Ако адвокатът се включи чак в съдебна фаза обаче, някои важни права на жертвите могат да не се упражнят по време на разследването.

Адвокатът придружава жертвата по време на заключителния етап на разследването – предявяване на материалите по делото. Тогава адвокатът има право да прави искания за събиране на допълнителни доказателства, да възрази срещу вече събрани доказателства, да даде становище относно правната квалификация на деянието и т.н. и най-вече да заяви още на този ранен етап, че жертвата ще участва в бъдещия процес като частен обвинител и/или граждански ищец.

Двата най-големи практически проблема по отношение на качеството на правната помощ за жертви на трафик са: 1. държавно-финансираната правна помощ не гарантира, че адвокатът е специалист по правата на пострадали лица и 2. ниското заплащане. Както вече бе споменато, Националното бюро за правна помощ няма отделен списък на адвокати, които са специалисти по правата на пострадалите и които искат да представляват само лица с качество на „пострадал“ в наказателното производство. Съществува само един общ списък „наказателно право“. Освен това средното заплащане е 208 лв. на дело⁷⁰. Тази сума е изключително ниска, особено за сложни и продължителни дела като тези за трафик на хора. Поради ниското заплащане служебните адвокати поемат прекалено много дела наведнъж, което неизбежно се отразява на качеството на работата им.

По време на досъдебното производство социалните работници обикновено не предоставят правна информация на жертвите на трафик. В различните региони на страната съществуват различни практики. Някои НПО имат в екипа си адвокат - например Женско сдружение „Екатерина Каравелова“ (Силистра) и Фондация ПУЛС (Перник). Други имат поне един експерт (психолог), който е достатъчно обучен, за да предоставя основни правни консултации

⁷⁰Според годишния отчет на Националното бюро за правна помощ, за 2012 г. са били похарчени 8 791 199 лева за 42 246 дела.

http://www.nbpp.government.bg/images/Otchetetn%20doklad_2012.pdf

на жертвите (обикновено това е директорът на организацията). Като цяло обаче социалните работници не могат да предоставят дори и базисна информация за бъдещия наказателен процес и участието на жертвата в него. Интервюираните представители на НПО са единодушни, че консултирането на жертвите трябва да бъде екипна работа и комбинация между подхода на психолога и знанията на юриста.

2. ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЯ

Жертвите имат право да получат информация за статута и правата си, както и за съответните съдебни и административни процедури, включително информация за възможностите за обезщетение.

Първият контакт между потенциалната жертва и властите представлява беседата, по време на която властите трябва да потърсят определени показатели, които да идентифицират лицето като жертва на трафик. Първият контакт обикновено е веднага след като жертвата е избягала от ситуацията на трафик и е потърсила закрила.

През 2013г., първият контакт с властите на жена, която била склонена да проституира на магистралата между София и Перник, е когато патрулираща полицейска кола спряла за проверка и жената избягала с нея. През 2013 г. две българки, които били държани в подчинение и нечовешки условия от работодателя си в Испания, установили първи контакт с българските власти, като се срещнали със секретаря на Местната комисия за борба с трафика на хора в Благоевград.

Когато съответният служител установи показателите, жертвата е идентифицирана. От този момент тя трябва да бъде информирана за първата група права, които ѝ се полагат, а именно:

- Правото на период за размисъл;
- Продължителността на периода за размисъл (1 месец);
- Правото на безплатна психологическа помощ и безплатна правна консултация по време на периода за размисъл;
- Правото да живее в приют докато трае наказателното производство, при условие че сътрудничи на властите (даде свидетелски показания);
- Правото на еднократна финансова компенсация за имуществени вреди от държавния бюджет.

Интервюта с жертви на трафик показват, че те не знаят за правото на период за размисъл, нито колко дълъг е той. Вярно е, че жертвите понякога бързат да разкажат случилото се, но това не отменя задължението на властите да информират жертвите за тези основни права. Освен това информацията трябва да бъде предоставяна по разбираем за жертвата начин. След като са разговаряли с властите, жертвите често пъти нямат представа какво е било тяхното участие (роля) в този разговор – например те не разбират срещу тях ли се отправят обвинения или срещу трафиканта. Те дори бъркат етапа на разследването със съдебния процес, тъй като разпит на свидетел пред съдия на досъдебното производство се провежда в съдебна зала, с участието на всички страни.

Освен с патрулиращи полицаи и секретари на местни комисии за борба с трафика на хора първият контакт на жертвите може да бъде и с други служители – например оперативни работници от ГДБОП или Гранична полиция. На практика полицейските служители от различните звена на Министерството на вътрешните работи не действат съвместно по случаите и не биха разговаряли с жертвата, ако техни колеги от друго звено вече са го направили. По тази причина например Дирекция „Гранична полиция“ и ГДБОП отчитат различна статистика за броя на идентифицираните жертви на трафик.

Най-често първият контакт на жертвите е с НПО – консултанти на горещи линии или социални работници. НПО имат право да идентифицират жертви и отговорност да ги информират за правата, които произтичат от статута на жертва⁷¹. На практика жертвата се счита за способна да реши дали да сътрудничи на властите, когато вече е получила психологическа подкрепа и/или е емоционално стабилна. Това обаче е само една част от подготовката на жертвата да вземе решение дали да сътрудничи. Проблемът е с другата част от подготовката, която е юридическото консултиране на жертвата. По време на периода за размисъл жертвата трябва да бъде информирана за наказателното производство, евентуалния изход и продължителност на процеса, участието на жертвата в него и очаквания брой разпити, евентуални срещи с трафикантите и наличните мерки за защита и безопасност, възможностите да получи обезщетение за причинените вреди и правото на безплатен адвокат, който да я представлява в съда. Чак когато има всичката тази информация, жертвата може да даде информирано съгласие за сътрудничество с властите. Това именно е целта на периода за размисъл.

НПО обикновено не могат да предоставят задоволителна информация относно правните процедури и правата на жертвите, тъй като служителите им обикновено са специалисти в други области. Много малко от тях са достатъчно обучени да дадат дори основна юридическа информация. Като цяло социалните работници не могат да информират жертвите дори за основните им права. Някои частни приюти се свързват с адвокати от други НПО, за да попитат какви права има определено пострадало лице в конкретния случай⁷². Някои НПО имат адвокати или правна програма, но те или не са специалисти по наказателно право, а по гражданско, или нямат практика с трафик на хора, а с домашно насилие, или нямат правоспособност да се явяват в съда, а само да дават консултации.

Що се отнася до полицейските служители, три различни закона – НПК, Законът за подпомагане и финансова компенсация и Законът за борба с трафика на хора – съдържат разпоредби, които ги за-

⁷¹Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, чл. 6.

⁷²Фондация ПУЛС (Перник) и Женско сдружение „Екатерина Каравелова“ (Силистра) например насочват правни казуси към Фондация „Български център за джендър изследвания“ (София).

дължават да информират идентифицираните жертви на трафик за първоначалните им права по смисъла на НМН (правата, които възникват преди да придобият качеството „пострадал“ по смисъла на НПК). Тези разпоредби са достатъчно ясни и точни, но не се прилагат на практика. Най-добрият източник на информация относно правните процедури и правата в действителност е самоинформирането чрез разговори с други жертви.

В Закона за подпомагане и финансова компенсация има специална разпоредба, която задължава полицейските служители да информират жертвите за правата им още при първия контакт. Както вече бе посочено, целта на този закон е да гарантира специална подкрепа на жертвите на няколко изрично изброени тежки престъпления, включително трафик на хора. Според чл. 6 на този закон полицейските служители и НПО трябва да информират жертвите за:

- Правото им на достъп до правна помощ;
- Организации, където могат да я потърсят;
- Реда и условията за получаване на безплатна правна помощ;
- Органите, пред които може да се подаде сигнал за извършеното престъпление;
- Процедурите, които следват след подаване на сигнала за извършено престъпление, и участието на жертвата в тях;
- Правата им в наказателния процес;
- Организацияте, към които могат да се обърнат, за да получат защита на сигурността си и защита на близките си.

По-нататък Законът за борба с трафика на хора предвижда:

„След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението“⁷³.

През 2010 г. влезе в сила нова разпоредба на НПК – чл. 75, ал. 2 –

⁷³Закон за борба с трафика на хора, чл. 26 (1).

касаеща конкретно задължението за информиране:
„Органът, който образува досъдебното производство, уведомява незабавно пострадалия за [правата му по предишната алинея], ако той е посочил адрес за призоваване в страната.“

Съгласно тази разпоредба органът, който е издал постановлението за образуване на наказателното производство, трябва незабавно да уведоми жертвата – още преди да бъде призована да даде показания като свидетел – за следните права⁷⁴:

- Да бъде уведомена за правата си в наказателното производство;
- Да получи защита за своята сигурност и тази на близките си;
- Да бъде информирана за хода на наказателното производство;
- Да изисква събиране или да възразява срещу приемане на доказателствата;
- Да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство;
- Да има адвокат.

Лицата, които имат единствено качеството на свидетел в наказателното производство, имат право да не отговарят на въпроси, чиито отговори могат да ги уличат в извършване на престъпление. В НПК, чл. 139 (2) има специална разпоредба, която задължава следователя да информира свидетеля за това право.

На практика един от най-големите проблеми при информирането на жертвите е, че много често те не разбират какво им казват полицаите - отчасти заради емоционалното си състояние и страха от непознатата обстановка в полицейския участък, отчасти заради слаба образованост или психични заболявания. На практика това, което се случва, е, че жертвата търси помощ в НПО, НПО прави неформална идентификация и я настанява в приют/кризисен център, след което уведомява полицията (всичко това се случва в един ден). Полицията, като се опасява, че жертвата може във всеки момент да напусне приюта, идва на следващия ден, за да

⁷⁴НПК, чл. 75 (1).

проведе беседа и да направи официална идентификация. Така съвсем скоро след като жертвата е била спасена и настанена и все още не е напълно готова да говори, полицията, макар че се опитва да „намали последствията от стреса“, все пак настоява да получи информация. В интервю разследващ полицай обясни следното:

“Беседата дава по-широки възможности за комуникация, като водещото (при беседа с жертви на трафик) е установяване на психологически контакт с пострадалото лице, създаване на доверителни отношения и по възможност минимизиране последиците от стреса (ако има такъв) и едва тогава извличане на необходимата информация. Освен това беседата може да бъде явна, секретна и зашифрована. Беседата във всички случаи трябва да предшества разпита, но не е задължително провеждането да доведе до разпит. Възможна е беседа и след разпита, но тя е последваща и нейните цели са доколко свидетеля е дал верни показания пред разследващия орган... При разпита въпросите са тясно свързани с предмета на доказване, като не трябва да са насочващи и такива, които уронват личното достойнство. При беседата въпросите също трябва да отговарят на горните условия, но е възможно в някои случаи да са насочващи”⁷⁵.

Макар че формалната цел на беседата е идентификация, тя лесно може да прерасне в насърчаване на жертвата да даде показания, да подаде сигнал за престъплението и да разкаже подробности за трафикантите и техните методи. В резултат на това първата стъпка по информиране на жертвата за правото на период за размисъл и специалния статут, ако реши да сътрудничи, на практика се пропуска, както и втората стъпка по информиране на жертвата, че има роля на „пострадал“ в наказателното производство с прозритчиците от това права – тя е вече разпитана.

Правилният ред би бил:

1. НПО настанява пострадалото лице.
2. (Държавен) служител провежда беседа с пострадалото лице в приюта и прави официална идентификация като жертва на трафик по смисъла на НМН.

⁷⁵Интервю с разследващ полицай от 10.06.2013 г.

3. Изчакват се няколко дни – между 10 и 30 – за да се успокои жертвата, докато получава психологическа помощ. През това време жертвата кандидатства за първична правна помощ в Националното бюро за правна помощ (то е длъжно да се произнесе в рамките на 14 дни).
4. Социален работник или служебен адвокат / НПО юрист информира жертвата за правото да не сътрудничи на властите, съответно, за специалния статут, ако реши да сътрудничи, както и за ролята и правата ѝ в бъдещия процес;
5. Жертвата съставя писмен сигнал за престъплението, с помощта на социален работник или служебен адвокат/НПО юрист, където подробно описва фактите и посочва адрес за кореспонденция в страната.
6. Прокуратурата образува наказателно производство въз основа на подадения сигнал (ако вече не е образувала такова въз основа на това, че непосредствено сама е разкрила признаци за извършен трафик на хора).
7. Прокуратурата изпраща до жертвата писмено съобщение, с което я информира, че производството е образувано, че тя има статут на „пострадал“ и че има определен пакет от права, в случай че иска да се възползва от този статут и предостави адрес за призоваване в страната (чл. 75, ал. 2 от НПК).
8. Жертвата подава молба до прокуратурата, в която заявява желанието си да участва в наказателното производство като „пострадал“ по смисъла на НПК и посочва адрес за призоваване в страната.
9. Жертвата подава молба до прокуратурата да ѝ бъде назначен служебен адвокат, като прилага доказателства за финансовото си състояние. И накрая,
10. Прокуратурата изпраща призовка на жертвата за разпит като свидетел.

Социалните работници от НПО, където жертвите най-често търсят първоначална помощ, и секретарите на местните комисии за борба с трафика на хора, където жертвите предпочитат да подадат сигнал, ако трябва да избират между тях и полицията, трябва да бъдат обучени относно правилния ред на конституиране и разпит на пострадалото лице. Те трябва да бъдат обучени и да предоставят базисна правна информация на жертвите.

3. ПРАВО ДА НЕ СЪТРУДНИЧАТ НА ВЛАСТИТЕ

Жертвите имат право да не сътрудничат на следствените органи.

Правото да не се сътрудничи не е същото като правото на свидетеля да не отговаря на някои въпроси. Това е едно по-базисно право, което означава, че жертвата има право да не подава сигнал за извършеното престъпление до властите, излагайки подробно това, което знае. В действителност властите понякога образуват наказателно производство по своя инициатива⁷⁶. Прокуратурата има правомощието да разследва престъплението трафик на хора и да образува наказателно производство по своя инициатива, без жертвата да е подала сигнал⁷⁷. Ако жертвата не желае да дава показания, властите трябва да уважат това, но отказът на жертвата да даде показания най-вероятно ще доведе до резултат разследването да бъде неуспешно и прекратено поради недоказуемост.

На 2 юни 2006 г. полицейски служител от Агенцията за борба с трафика на хора в Париж, Франция, изпраща информация до българското Министерство на вътрешните работи, че 8 българки превеждат значителни суми пари чрез Western Union. На 27 април 2007 г., отново на базата на споразумения за обмен на информация в наказателни производства в страните от ЕС, френските власти предават втори доклад на Министерството на вътрешните работи в София, в който посочват и конкретния човек, български гражданин, който получава парите, превеждани от жените.

⁷⁶Например следствено дело № 1679/2007 на РПУ Русе (съдебно дело № 275/2008 на Русенския окръжен съд) е образувано въз основа на доклад на разследващия полицай; следствено дело 1289/2006 на Варненска окръжна прокуратура е образувано на базата на информация за съществуващ канал за трафик на жени, получен чрез специални разузнавателни средства.

⁷⁷НК изброява изрично престъпленията, които не могат да бъдат разследвани по инициатива на Прокуратурата, а само по тълба на пострадалия, и трафикът не е сред тях.

Дирекциите за борба с организираната престъпност в София и Варна извършват предварителна проверка, на базата на която Варненска района прокуратура образува следствено дело 3692/2007.

Правото да не сътрудничат на властите не се споменава изрично, но различни разпоредби намекват за него, като дават известни привилегии на жертвите, които сътрудничат. Например чл. 25 от Закона за борба с трафика на хора предвижда, че жертвите на трафик, които „изразяват съгласието си да сътрудничат“ получават привилегия. Също така, според чл. 15 (5) и 17 (3) от Закона за подпомагане и компенсация, ако жертвата е сигнализирала за престъплението на съответните органи, тя получава привилегии. Няма специални последици от отказ за сътрудничество с прокуратурата. В действителност, жертвата не е освободена от задължението си да се яви за обяснения/разпит в полицията, щом е призована – в противен случай, рискува да бъде глобена или доведена принудително. Но при явяването си тя може да заяви, че ще се възползва от правото си да не сътрудничи на властите, с което обясненията/разпитът ще бъдат изчерпани. Протоколът от това явяване на жертвата в полицията не трябва да се съдържа в кориците на досъдебното дело, като се гарантира, че обвиняемият няма да узнае за него и жертвата няма да бъде включвана в списъка със свидетелите.

Според чл. 119 от НПК, ако пострадалият от престъпление е съпруг/-а, родител, дете, брат/сестра на обвиняемия или лице, с което той се намира във фактическо съжителство, той може да откаже да свидетелства. Освен това според чл. 121 на НПК свидетелят не е длъжен да отговаря на въпроси, които биха инкриминирали него или родителите, децата, братята/сестрите, съпруга/партньора му. Правата на свидетеля, включително правото по чл. 121, са изброени в писмен вид – формулярът на протокола за разпита изрежда правата на свидетеля с дребен шрифт и свидетелят подписва всяка страница на протокола, с което потвърждава, че е прочел съдържанието и е бил уведомен. Не е ясно дали властите в допълнение обясняват правата на свидетеля в

уствна форма по разбираем начин. НПК постановява още, че свидетелят има право да се консултира с адвокат, ако смята, че отговорът на даден въпрос може да го инкриминира⁷⁸. Ако жертвата направи подобно искане, разследващият орган трябва да осигури адвокат.

В тази връзка жените, които продават бебетата си, са криминализирани в България през 2006 г.⁷⁹ и те могат да уличат себе си в престъпление, ако свидетелстват срещу трафиканта. Такива жени, които са се съгласили да продадат бебетата си (не са били принудени/заблудени), няма да имат закрилата на новия чл. 16а от НК (ненаказуемост на жертви на трафик), тъй като липсата на умисъл (субективния елемент) да се върши престъпление е това, което сменя наказателната отговорност, а липса на умисъл тук не съществува. Например ако такава жена свидетелства срещу трафиканта, който я е превозил през границата, за да продаде бебето си, би инкриминирала себе си и следователно би имала правото да се консултира с адвокат, преди да отговаря на определени въпроси.

Възможността за по-дълъг престой в приют, която чл. 25 на Закона за борба с трафика на хора предоставя, на практика не мотивира жертвите да сътрудничат на властите, тъй като те имат това право и въз основа на други закони - например Закона за социалното подпомагане. Това изследване не откри случай, в който разследващият прокурор да е издал постановление за настаняване на жертва в приют, докато трае наказателното производство на основание чл. 25 от Закона за борба с трафика на хора. На една от интервюираните жертви, спасена през юни 2013 г. ѝ е било казано „Можеш да останеш в приюта в Бургас, колкото искаш“.

В много случаи това, което мотивира жените жертви на трафик да сътрудничат на властите, е когато са били измамани от трафикантите за парите, които биха спечелили от проституция. След като

⁷⁸НПК, чл. 122 (2).

⁷⁹НК, Глава IV „Престъпления против брака, семейството и младежта“, чл. 182б „Лице от женски пол, което даде съгласие за продажбата на детето си у нас или в чужбина, се наказва Наказанието . . . се налага и на бременна жена, която дава съгласие за продажбата на детето си преди раждането му“.

наказателното производство започне и на трафиканта са повдигнати обвинения, една от стратегиите на трафикантите е да дадат на жертвата парите, които тя иска, т.е. цялата сума, която клиентите са плащали за сексуалните услуги. След това трафикантът предлага брак на жената и така, след като тя вече има качеството „съпруга“, по смисъла на чл. 119 от НПК, тя се освобождава от задължението да свидетелства срещу него. По този начин разследването се възпрепятства⁸⁰. В тази връзка правната консултация по време на периода за размисъл е особено важна за мотивацията на жертвата да сътрудничи на властите. Чрез консултиране жертвата може да разбере, че ако не сътрудничи на властите, трафикантът ще запази всичките пари, които той е придобил в резултат на нейните сексуални услуги, докато в противен случай тя би могла да го съди за обезщетение. Освен това при един иск за обезщетение, жертвата може да претендира от трафиканта много по-голяма сума от тази, която той би й предложил, за да промени/оттегли показанията си.

В други случаи жертвите на трафик на хора сътрудничат на властите поради временни неприятности - например ако са били арестувани, докато са извършвали незаконни действия. В такива случаи понякога след известно време жертвата вече не иска да сътрудничи, тъй като иска да продължи с незаконната си дейност⁸¹. От приюта в Бургас разказаха за случай, в който жена жертва на трафик първоначално започнала да сътрудничи на властите, след което поискала наказателното производство за разследване на трафика да се прекрати, когато властите стигнали до информация, че самата тя е извършвала престъпления (обирала възрастни хора).

⁸⁰ „Трафикът на роми в Централна и Източна Европа: Анализ на ефективността на националните закони и политики за превенция, подкрепа на жертвите и наказване на извършителите“, European Roma Rights Center, 2010.

⁸¹ Интервю със съдия от Софийски градски съд от 8.05.2013 г.

4. ПРАВО НА БЕЗОПАСНОСТ И ЗАЩИТА НА ЛИЧНИЯ ЖИВОТ

Жертвите имат право на защита на личния живот и самоличността. Те имат правото да поискат живота и самоличността им да бъдат защитени по време на наказателното производство и медиите и публиката да не бъдат допускани до съдебната зала. Жертвите имат и право на защита на безопасността си. Полицията трябва да провери дали безопасността и сигурността на жертвата са гарантирани.

Право на личен живот

Българското законодателство съдържа две специални мерки за защита на личния живот на жертвите – забрана за снимане и заседание при закрити врати. Чл. 32 (2) от Конституцията повелява, че личният живот на гражданите е неприкосновен и „*никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание*“. На базата на тази разпоредба съдът може да забрани използването на фотоапарати или камери в съдебната зала, но не може да забрани присъствието на журналисти.

Освен това чл. 263 (2) от НПК предвижда възможностите за провеждане на съдебно заседание при закрити врати. По принцип случаите на сексуална експлоатация трябва да се провеждат при разкрити врати и само лицата, предвидени в закона, могат да присъстват. Тази мярка се прилага широко и в практиката, в случаите на трафик с цел сексуална експлоатация. Друго правно основание за провеждане на заседанията при закрити врати е, когато някой от свидетелите е с тайна самоличност. Чл. 263 от НПК предвижда: „*Разглеждането на делото или извършването на отделни съдопроизводствени действия става при закрити врати, когато*

това се налага за запазване на . . . нравствеността, както и в случаите на [запазване в тайна на самоличността на свидетеля]. Разпоредбата може да се приложи и когато това е необходимо, за да се предотврати разгласяването на факти от интимния живот на гражданите". Съдът прилага мярката „закрити врати" по своя инициатива, без да е необходима специална молба от страна на жертвата или адвоката ѝ.

Безопасност: тайна самоличност и лична охрана

НПК предвижда две основни мерки за сигурност – тайна самоличност на жертвата-свидетел и лична физическа охрана, а ако това не е достатъчно, могат да се приложат мерките, предвидени в Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство, най-радикалната от които е пълна смяна на самоличността.

Тайната самоличност е най-често прилаганата от прокуратурата мярка. През 2011 г. прокуратурата е скрила самоличността на 146 свидетели, а през 2012 г. – на 139⁸². Мярката е предвидена в чл. 123 (2) от НПК и се прилага по молба на пострадащото лице – обикновено когато то съобщи на разследващия полицаи, че се притеснява или страхува. Името, адреса и всякакви други лични данни на свидетеля с тайна самоличност не се включват в материалите по делото, а свидетелят е идентифициран само чрез номер. Има специални начини обвиняемият да задава въпроси на такива свидетели, без да може да вижда лицата им или да разпознава гласа им. Разпитите на такива свидетели имат специфички същ и от гледна точка на разследващите органи и разпитващия полицаи или съдия трябва да са специално обучени. Въпросите към свидетелите с тайна самоличност трябва да са така формулирани, че да покриват обстоятелствата около случая, но в същото време да не позволяват разкриване на самоличността им. Водещият разпита трябва да демонстрира много висок професионализъм и да води разпита по такъв начин, че едновременно да докаже фактическата ситуация и да попречи на обвиняемия да разбере кой е свидетелят⁸³.

⁸²Писмо от Върховна касационна прокуратура от 26.06.2013 г.; данните са за всички наказателни производства, а не по конкретно престъпление.

⁸³Интервю със съдия от Варненски районен съд от 04.07.2013 г. и прокурор от Варненска окръжна прокуратура от 02.07.2013 г.

Мярката за скриване на самоличността на жертвата не винаги е ефективна. Дори и свидетелите да са с тайна самоличност, трафикантът пак лесно може да разбере кои са, тъй като знае например кои момичета са избягали от него⁸⁴. Свидетелите с тайна самоличност създават различни практически проблеми в хода на производството и има много случаи, когато *„в съдебна фаза самоличност се разкрива и защитата се сваля от съда“*⁸⁵.

В съдебно заседание жертвата може да има полицейска охрана, съгласно чл. 123 (2) 1 от НПК, и тази мярка се прилага и в практиката. Координаторът на кризисните центрове в Пазарджик разказа: *“Когато непълнолетните пострадали трябва да участват в съдебни заседания, винаги искаме помощ от полицията, защото очакваме родителите да присъстват, те са подсъдимите. Полицията осигурява лична охрана.”*⁸⁶ Полицейската охрана е както мярка за защита на конкретен свидетел по чл. 123 (2) 1 от НПК, така и *„ситуативна мярка за охраняване на реда в съдебно заседание“*⁸⁷. През 2011 г. прокуратурата е назначила лична физическа охрана на 6 свидетели, а през 2012 г. – на 3 свидетели⁸⁸. Охраната се прилага по изрична молба на жертвата или нейния адвокат.

В Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство е предвидена и специална програма за защита на свидетелите. Мерките, предвидени в този закон, включват: физическа защита (лична, на членове на семейството и на собствеността), временно настаняване в безопасно жилище, смяна на местожителството, работата или учебното заведение, както и пълна смяна на самоличността. Тези мерки се прилагат за лица, които не могат да бъдат защитени чрез средствата, предвидени в НПК. Законът предвижда, че следните участници в наказателното производство могат да получат специална закрила:

„... свидетел, частен обвинител, граждански ищец“, „когато показанията, обясненията или информацията на лицата осигуряват доказателства от съществено значение в наказателни про-

⁸⁴Интервю със съдия от Върховен касационен съд от 11.06.2013 г.

⁸⁵Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 02.07.2013 г.

⁸⁶Интервю с координатора на кризисните центрове, ИГА Пазарджик, от 09.05.2013 г.

⁸⁷Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 02.07.2013 г.

⁸⁸Писмо от Върховна касационна прокуратура до “Асоциация Анимус” от 26.06.2013 г.; данните са за всички образувани наказателни производства, а не само за трафик на хора.

*изводства по (...) трафик на хора (...) и по всички престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група*⁸⁹.

През 2011 г. 12 свидетели са получили мерки за закрила по този закон – на 9 души са били сменени местожителството, мястото на работа или учебното заведение, а трима души са били временно настанени в безопасно жилище. През 2012 г. на 8 души са били сменени местожителството, мястото на работа или учебното заведение, а един е получил лична физическа охрана⁹⁰. Един от интервюираните съдии е приложил мярка по този закон в случай на трафик на хора – свидетелката е поискала да бъде изведена от мястото, където е живееела заедно с децата си, но два месеца покъсно е решила да напусне програмата за защита⁹¹. На нито едно лице не е била сменена самоличността.

Основните причини, поради които мерките по Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство не се прилагат много често в практиката са, че жертвите нямат достатъчно информация за съществуването на тези мерки; чувстват се в безопасност, щом трафикантът е задържан в ареста; организацията за осигуряването на мерките е сложна. Необходима е добра координация между различни структури, документална обосновка, ревизиране на предложението от по-горна или съдебна инстанция. Друг важен фактор е нежеланието на жертвите да ограничат обичайните си навици и лична свобода. Интервюираният съдия, който в практиката си е налагал мярка по този закон (виж предишния параграф), заяви, че свидетелката се отказала от програмата за защита, тъй като не могла да свикне с ограничените контакти и различния начин на живот.

Безопасност – други мерки

Както НПК, така и Законът за борба с трафика на хора предвиждат личните данни на пострадалия да бъдат пазени в тайна и да бъде осигурена анонимност⁹². Пазенето на адреса на пострадалия в

⁸⁹Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство, чл. 3и 4.

⁹⁰Писмо от Министерство на правосъдието от 21.06.2013 г. Предоставената информация касае не само жертвите на трафик, както бе поискано, а всички случаи, в които е предоставена защита на свидетел.

⁹¹Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 02.07.2013 г.

⁹²НПК, чл. 123 (2) 2 и Закон за борба с трафика на хора, чл.20.

тайна (когато той не е със скрита самоличност) не е изрично предвидено в закон, а е въпрос на тактика на прокурора.

Чл. 67 от НПК предвижда забрана за доближаване до пострадалия. Тази възможност може да се приложи само когато вече има повдигнати обвинения срещу конкретно лице-извършител (когато има „обвиняем“). Процедурата по налагане на тази забрана може да се инициира както служебно от прокурора, така и по молба на пострадалия. Молбата се разглежда от съд, в открито заседание с изслушване на страните. Забраната отпада след приключване на делото с влязла в сила присъда или когато производството бъде прекратено на друго основание.

Чл. 139 (8) и чл. 141 от НПК предвиждат изслушване на жертвата чрез аудио или видео връзка. Аудио връзката е на практика неприложима, тъй като средствата за организирането на аудио връзка са същите като за видео връзка, която по-добре обслужва интересите на правосъдието. Затова, когато е необходимо, съдиите организират видео връзка⁹³. Тези разпоредби не се прилагат автоматично, а само по молба на жертвата. Жертвата трябва много добре да обоснове молбата си, а съдът да даде много ясни причини защо го позволява, за да не наруши правото на защита на подсъдимия. При коментиране на въпроса за мерките за защита на самоличността и безопасността на жертвата никой от интервюираните съдии не пропусна да отбележи гледната точка на другата страна в процеса и по-специално - правото на защита на подсъдимия. Те наблегнаха, че не е ясно „*как ще се постанови осъдителна присъда без важни доказателства*“, освен ако няма други свидетели, които да потвърдят показанията на жертвата⁹⁴. Те потвърдиха и че е по-вероятно да се разреши видео, а не аудио връзка, „*за да може да се проконтролира поведението на свидетеля и възможността да бъде манипулиран или подпомаган от друго в хода на разпита*“⁹⁵. Някои съдии изобщо не разглеждат възможността за провеждане на разпита чрез аудио или видео връзка като мярка за защита, тъй като според тях тя няма да допринесе за безопасността на жертвата и понеже „*в съдебната зала никой няма да бъде набит или обиден*“⁹⁶. Според тези съдии

⁹³Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 02.07.2013 г.

⁹⁴Интервю със съдия от Русенски окръжен съд от 07.06.2013 г., и съдия от Софийски градски съд от 08.05.2013 г.

⁹⁵Интервю със съдия от Върховния касационен съд от 11.06.2013 г.

⁹⁶Интервю със съдия от Русенския окръжен съд от 07.06.2013 г.

въпросните мерки трябва да се прилагат, само ако е технически невъзможно човекът да бъде доведен до съдебната зала.

Жертвите се чувстват най-сигурни и защитени от трафикантите, когато имат директна и постоянна връзка с представител на властта - например с прокурора, който ръководи следствието или полицейски служител от ГДБОП⁹⁷. Жертвите се чувстват в безопасност, когато могат по всяко време да се обадят на това служебно лице и например да дадат допълнителни показания или да споделят, че са получили заплахи.

Представителите на НПО от различни региони, както и някои държавни служители смятат, че жертвите се чувстват в пълна безопасност, ако трафикантът е арестуван или приведен в затвор след осъдителна присъда⁹⁸. Дори и в тази ситуация обаче съществуват две опасности за жертвата. Първо, хората от обкръжението на трафиканта са все още на свобода и те могат да отправят заплахи към жертвата. Една от интервюираните жертви сподели, че се страхува не толкова от сводника си, срещу когото е повдигнато обвинение за трафик на хора, а от човека, който я е склонил и запознал с него и който изобщо не е бил разследван⁹⁹. Второ, заради прекомерната продължителност на досъдебното производство, трафикантът може да бъде освободен от ареста, докато процесът започне. Когато това се случи, има голяма вероятност жертвата да промени показанията си. Теоретично следствието трябва да продължи най-много два месеца и може да бъде продължено с още 4¹⁰⁰. След този срок (2-6 месеца) делото трябва да влезе в съда и жертвата да бъде разпитана за последен път. В много случаи обаче следствието продължава 1-2 години, а в някои редки случаи дори 6-7 години. От друга страна, законовият максимален срок за задържане под стража на лице, обвинено в трафик на хора, е една година, след което то трябва да бъде освободено. Така досъдебното производство често продължава по-дълго отколкото задържането под стража на обвиняемия. Когато трафикантът излезе от ареста, той може да се свърже с жерт-

⁹⁷Интервю с директора на Център „Отворена врата“ (Плевен) от 15.04.2013 г.

⁹⁸Интервю с разследващ полицай, от 10.06.2013 г.: „Жертвите на трафик са по-уверени и склонни да сътрудничат, както и да защитават своите интереси, ако обвиняемият е в ареста.“

⁹⁹Интервю с жертва от 05.06.2013 г.

¹⁰⁰НПК, чл. 234.

вата, като я заплашва или ѝ предлага пари.

Жертвите на външен трафик, при който трафикантът е задържан, разследван и съден в друга държава, се чувстват най-сигурни, тъй като знаят, че той е далече от тях. Но и те се притесняват какво ще се случи, когато трафикантът се върне в България. Директорът на Център „Динамика“ Русе разказа следната история:

“През 2012 г. имахме случай на външен трафик. Трафикантът излежава 5-годишна присъда в чужбина. Жената се страхува какво ще се случи, когато той излежи присъдата. Всъщност, днес се видяхме с нея на обяд и тя говори за това”¹⁰¹.

Освен това като допълнителна мярка за безопасност жертвата може да бъде настанена в „защитено жилище“ – социална услуга предвидена в Закона за социалното подпомагане - например след края на процеса, когато периодът на настаняване в приют е изтекъл¹⁰². Приютите за пълнолетни жертви, както и домовете за временно настаняване на бездомни лица, които често биват набирани за просия, са оборудвани с камери, чрез които социалните работници и/или полицията могат да следят за съмнителни лица, които обикалят или чакат пред сградата.

Полицията (Гранична полиция, Дирекция „Миграция“, ГДБОП) прави оценка на риска относно безопасността на жертвата при първия контакт с нея. Те преценяват дали има опасност от повторно въвлечане в трафик и/или опасност от насилие срещу жертвата или нейните близки. По-конкретно полицейските служители проверяват дали жертвата или семейството ѝ са били заплашвани, следени и т.н. Оценката на риска включва оценка на необходимостта от настаняване в приют. Пълнолетните жертви могат да предпочетат да се приберат у дома, но полицията може да им препоръча да останат в приют от съображения за сигурност. Оценката на риска се извършва периодично и включва всякакви нови обстоятелства, които може да имат отношение към случая.

¹⁰¹Интервю с директора на Център „Динамика“ (Русе) от 24.04.2013 г.

¹⁰²През 2012 г., австрийски съд е произнесъл окончателна присъда срещу трафиканта на жена, която била настанена в приют във Варна. След края на процеса, жената била преместена и настанена в защитено жилище в София.

Повторен трафик

Защитата на самоличността и безопасността на жертвите е от особено значение за предотвратяване на повторното попадане в трафик. По време на процеса, както и след него, много от жертвите са в постоянна опасност да бъдат склонени отново от трафикантите или други лица от тяхното обкръжение. Те или получават заплахи, или обещания за още по-високи доходи. Често пъти след като са напуснали приюта, те се връщат да живеят при своя сводник и отново започват да проституират за него. Те са финансово зависими и нямат свой дом и собствени доходи. Някои жертви продължават да ползват различни социални услуги - резидентен тип на основание на Закона за социалното подпомагане и по програми за реинтеграция, в които са включени.

През 2012 г. жена, която е израснала в дом за деца, лишени от родителска грижа, избягала от ситуация на трафик с цел сексуална експлоатация и потърсила помощ в Център „Динамика“ (Русе). Тя получила еднократна финансова помощ от Дирекция „Социално подпомагане“ и кандидатствала за общинско жилище за хора в крайна нужда. В момента наема стая в общинско жилище.¹⁰³

Жертвите на трафик с цел проституция от ромски произход са в най-тежко и опасно положение, тъй като след като са избягали от ситуацията на трафик, техните семейства и общност ги отхвърлят, а те нямат никакви умения да работят нещо друго. През 2010 г. Международната организация по миграцията организира професионално обучение за ромски момичета по фризьорство и готварство с цел да им помогне да задържат работа, алтернативна на проституцията¹⁰⁴. Бездомните хора са също в особено уязвима позиция, тъй като след като изтече периодът за настаняване в дом (6 месеца) и те се върнат на улицата, трафикантите лесно ги принуждават да започнат отново

¹⁰³Интервю с директора на Център „Динамика“ (Русе) от 24.04.2013 г.

¹⁰⁴„Трафикът на ромии в Централна и Източна Европа: Анализ на ефективността на националните закони и политики за превенция, подкрепа на жертвите и наказване на извършителите“, European Roma Rights Center, 2010.

да просят в замяна на дребни суми пари (5-10 лева), помощ за подновяване на документ за самоличност, цигари и алкохол, евтини мобилни телефони или ваучери за разговори¹⁰⁵.

Защита на деца жертви

За защитата на самоличността и безопасността на деца жертви има специални разпоредби. Първо трябва да се отбележи, че приютите за непълнолетни лица са от затворен тип. Те стоят заключени и на децата не е разрешено да излизат навън без възрастен придружител. Приютите обикновено се намират в близост до полицейски участък. Ако социалните работници забележат съмнителни лица или автомобили да чакат пред приюта, те могат да извикат полицията да направи проверка. Служители на МВР могат да настаняват деца жертви в специални помещения, като не допускат контакт с лица, общуването с които може да има вредно въздействие върху детето¹⁰⁶. Освен това те могат да осигурят охрана на детето за период до 48 часа¹⁰⁷. Тези мерки се прилагат и в практиката – ако дете жертва е призовано за съдебно заседание в процес срещу родители-трафиканти, полицейска придружава и осигурява лична охрана на детето в деня на заседанието¹⁰⁸.

По отношение на закрилата на децата жертви има две специални мерки – отнемане на паспорт и законова възможност за ограничаване на броя разпити до един. Законът за българските лични документи дава възможност за отнемане на паспорта на непълнолетна жертва, за да не може да бъде отново трафикирана в чужбина – чл. 76а, приет през 2005 г., предвижда: *„Не се разрешава напускане на страната, не се издават паспорти и заместващи ги документи, а издадените се отнемат на ненавършили пълнолетие лица, за които са постъпили данни от български или чужд компетентен орган, че са били въввлечени или използвани за [просия, проституция, сексуално насилие]“*. Тази разпоредба загуби голяма част от значението си през 2007 г., когато България се присъедини към Европейския съюз и отпадна нуждата от паспорт

¹⁰⁵Интервю с лице, настанено в дом за временно настаняване на бездомни лица, от 07.06.2013 г.

¹⁰⁶Закон за закрила на детето, чл. 39 (1).

¹⁰⁷Там там, чл. 39 (2) и 41.

¹⁰⁸Интервю с координатора на подслона в Пазарджик от 09.05.2013 г., цитирано по-горе.

за пътуване в границите на Съюза. Освен това тя представлява повторна виктимизация по отношение на детето, като наказва него вместо трафиканта. Детето би трябвало да има възможност да пътува в чужбина със своите приемни родители например. Мярка по чл. 76а може да бъде наложена за период от най-много две години.

През 2010 г. в НПК бе приета друга важна мярка за защита на самоличността и безопасността на децата. Според измененията на чл. 281, ал.1, т. 6 от НПК, когато детето жертва е било разпитвано пред съдия и в присъствието на обвиняемия и неговия адвокат, то не трябва да бъде призовавано и разпитвано отново в съдебна фаза. Това дава гаранции първо, че на детето няма да се наложи отново да си припомня събитията, и второ, че детето няма да се срещне лице в лице с извършителя на престъплението. Досъдебният разпит се провежда в специално оборудвана „синя стая“, след като детето е било информирано от специалист психолог какво ще се случи и за какво ще бъде разпитвано. В стаята са само детето и психологът, а законните му представители, съдията, следователят, обвиняемият и неговият адвокат наблюдават и слушат зад огледално стъкло. Тези лица имат аудио връзка с психолога чрез слушалка, която той носи в ухото си. Той чува въпросите им, преформулира ги и ги задава на детето по начин, който то може да разбере. Изготвя се видео запис на разпита, който след това се прилага като доказателство в съдебната фаза¹⁰⁹. В София има една съдебна зала с огледално стъкло (в Брачна колегия на Софийски районен съд) и две „сини стаи“ – в сградата на Столична дирекция „Полиция“ и в Дома за деца, лишени от родителски грижи „Пенчо Славейков“. „Сини стаи“ се откриват във все повече градове на страната.

Освен полицейските служители, още социалните работници от Агенцията за социално подпомагане и Държавната агенция за закрила на детето имат възможност да осигуряват безопасността на децата жертви. Агенцията за социално подпомагане изготвя оценка на нуждите на детето и план за действие заедно със социалните работници в приюта. Планът може да включва мерки за подкрепа на родителите с цел намаляване на риска от повторно

¹⁰⁹Интервю с председателя на Каритас (Русе) от 25.06.2013 г.

въвличане в трафик. При изготвянето на плана властите трябва да изслушат и детето, ако то е на възраст над 10 години¹¹⁰. Председателят на Държавната агенция за закрила на детето може да изпрати предложение до Министъра на вътрешните работи за налагане на мярката по чл. 76а от Закона за българските лични документи (отнемане на паспорт). Чл. 4 от Закона за закрила на детето предвижда няколко общи мерки за закрила на деца в риск като например полицейска закрила, настаняване при роднини или приемни родители, осиновяване и т.н.

5. ПРАВО НА СПЕЦИАЛНА ЗАЩИТА НА СВИДЕТЕЛ И НА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ

Ако жертвите свидетелстват в наказателното производство, те имат право на специална свидетелска защита и да бъдат третирани с уважение и достойнство. Те имат право да бъдат защитавани от заплахи, обиди, сплашване или нападение, преди, по време на и след разследването и съдебното производство.

Няма специални разпоредби за правото на жертвите на трафик на хора да бъдат третирани с уважение и достойнство в наказателното производство, но се прилага общото конституционно право, че *„всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име“*¹¹¹.

¹¹⁰Закон за закрила на детето, чл. 15 (1).

¹¹¹Конституция на Република България, чл. 32 (1).

Досъдебното производство

В НПК няма изрични изисквания как трябва да се провежда предварителният разпит на жертвата и как да се формулират въпросите. Чл. 139 (2) от НПК накратко посочва, че следователят *„поканва свидетеля да даде добросъвестно показание“*. По принцип полицаите са обучавани, че въпросите, които задават *„не трябва да са насочващи и такива, които уронват личното достойнство“* и *„във всички случаи при жертвите на трафик въпросите трябва да са щадящи“*¹¹². В практиката тези предписания не се спазват винаги. Както вече бе споменато, социалните работници, които придружават жертвите по време на разпита в полицейския участък, споделят, че полицаите понякога използват вулгарен език и се отнасят неуважително към жертвите и им вменяват, че сами са допринесли за ситуацията си.

Избягването на директната (лице в лице) конфронтация между жертвата и обвиняемия по време на следствието е въпрос на тактика на следователя. В практиката следователите обикновено се опитват да избегнат следственото действие *„разпознаване на лица“*, като първо показват на жертвата снимки и извършват разпознаване по снимков материал. Само ако резултатите от това са несигурни, следователите извършват *„разпознаване на лица“*. Стаята за разпити с огледално стъкло (*„синя стая“*) в Столична дирекция *„Полиция“* например се използва за разпознаване на заподозрени, където жертвата е скрита зад огледално стъкло, а заподозрените са в стаята¹¹³.

Следователят призовава пострадалия и обвиняемия за разпити на различни дати, за да не се срещнат в следствената служба. Това важи и за последния етап на следствието – предявяване на материалите. Ако и пострадалият, и обвиняемият са призовани на една и съща дата за предявяване на материалите по делото, обвиняемият изчаква, докато пострадалият се запознае първи. Докато чака, обвиняемият се настанява в някой от кабинетите, а не в общите помещения (коридори), където жертвата може да се сблъска с него.

¹¹²Интервю с разследващ полицай, от 10.06.2013 г.

¹¹³Интервю с директора на фондация *„Каритас“*, Русе, от 25.06.2013 г.

Правото на жертвата да бъде третирана с уважение и достойнство съответства на задължението на властите да сведат броя на разпитите до минимум. Всяко напомняне на жертвата за това, което ѝ се е случило, е част от процеса ревиктимизация. Както вече бе споменато, по време на следствието жертвите са разпитвани средно по 4 пъти¹¹⁴. Броят на разпитите може да е и по-голям в случаи на външен трафик, когато две или повече държави провеждат общо разследване. По време на процеса пострадалите обикновено се разпитват само веднъж, но може да се наложат и допълнителни разпити и/или очни ставки, ако например се представят нови доказателства, които трябва да бъдат потвърдени. Има и много случаи, в които жертвата изобщо не се разпитва в съдебна фаза, тъй като трафикантът се е съгласил с всичките факти, установени от прокуратурата и е направил признание. В този случай съдът прилага т.нар. съкратено съдебно следствие и изобщо не разпитва пострадалия.

По време на разпитите жертвите могат да бъдат придружавани от човек, на когото имат доверие, по техен избор. Практиката в различните райони на страната е, че когато жертвата е настанена в приют, полицаите отиват на място в приюта, за да проведат беседата в присъствието на социалния работник, който отговаря за случая. За провеждането на разпита, от друга страна, социалният работник придружава жертвата до полицейския участък. Такава е практиката например в София, Варна, Стара Загора и Плевен. Освен това деловодствата на някои съдилища признават социалния работник или психолога за представител на пострадалия и му предоставят информация за развитието на делото¹¹⁵.

На практика най-големият проблем в отношението на съдебната система към жертвите на трафик на хора е конфликтът между необходимостта от извършване на следствени действия за разкри-

¹¹⁴Интервю с директора на Център „Отворена врата“, Плевен от 15.04.2013 г.: „Полицията разпитва жертвата по 3-4 пъти за един и същи случай“. Интервю с директора на Женско сдружение „Екатерина Каравелова“ (Силистра) от 04.06.2013 г.: „Поне 4-5 пъти ги разпитват, като намерят някой нов свидетел - нов разпит.“ И интервю с прокурор от Варненска окръжна прокуратура от 02.07.2013 г.: „според обстоятелствата, които следва да се изяснят, е възможно от моята практика максималния брой разпити на досъдебно да бъде до три. Но според това какво е желанието, защото в крайна сметка опираме и до желанието на лицето да даде показания“.

¹¹⁵През 2012 г. социален работник от Асоциация Анимус (София), работещ с жертва на сексуално насилие, получава информация по телефона от деловодството на Софийски районен съд за датата, на която е насрочено делото срещу насилника.

ване на истината и неизбежното неудобство, което разпитите причиняват на жертвите. Един начин за облекчаване на това положение е подаването на подробен писмен сигнал за престъплението. По време на периода за размисъл (10-30 дни) жертвата може да изгради връзка на доверие с конкретен социален работник и/или юрист и с негова помощ да разкаже в писмен вид обстоятелствата около извършеното престъпление в детайли, като посочи имена на евентуални свидетели, имена на хората от обкръжението на трафикантите, телефонни номера и т.н. Подаването на писмен сигнал за престъплението има предимството, че може да намали броя на разпитите в досъдебното производство, тъй като основната причина за множеството разпити е това, че жертвата пропуска някои подробности и забравя факти, заради което след това трябва отново да даде показания.

Процесът

По отношение на разпита в съдебна зала председателят на съда има водеща роля в поддържането на реда в залата и спазването на правата на всички участници, включително пострадалите. Сградите на съдилищата не са оборудвани с отделни чакални за пострадали и подсъдими. Всички лица, призовани за заседанието, чакат на пейките в коридорите. Освен подсъдимите там често чакат още много други хора, които ги придружават – техни роднини, приятели, които постоянно говорят и обсъждат делото – помежду си, с жертвата, преди началото на заседанието, по време на почивките и дори по време на заседанието и се опитват допълнително да виктимизират жертвата, обвинявайки я, че е изпратила невинен човек на съд.

Всякакви заплахи, обиди или нападки представляват нарушения на реда в съдебната зала и председателят на съда трябва да вземе мерки, когато се появят такива нарушения. При тежки нарушения и след предупреждение съдията може да наложи глоба от 500 лева на всеки от участниците в делото или публиката¹¹⁶. Като крайна мярка съдията има право и да отстрани подсъдимия от съдебната зала¹¹⁷, като по този начин защитава пострадалия от

¹¹⁶НПК, чл. 266 (2).

¹¹⁷НПК, чл. 267 (1).

уронване на достойнството му. Един от интервюираните съдии сподели:

„В делата за трафик или сексуално насилие – обичайно в практиката ми е засилено присъствие на „Съдебна охрана“ и дистанциране между подсъдим и пострадали“¹¹⁸.

Друг съдия разказа за случай, в който подсъдимият започнал да заплашва прокурора, съда и своя служебен защитник. Съдията натиснал паник бутона и извикал служителите от „Съдебна охрана“¹¹⁹. Незаконните действия на подсъдимия в съдебната зала могат да станат причина за повдигане на отделно обвинение срещу него, в различно наказателно производство.

Подсъдимият има право да задава въпроси на жертвата, свързани с нейното (сексуално) минало. Това е мнението на всичките интервюирани съдии. Те се аргументират с това, че по време на процеса трябва да се разкрие истината, а тя често пъти е в детайлите. Освен това те твърдят, че в повечето случаи въпросите за сексуалното минало на жертвата се разясняват не чрез директни въпроси към нея, а чрез показанията на други свидетели. Според един от интервюираните съдии тези факти понякога са важни, например когато жертвата е използвала конкретен канал, за да замине в чужбина чрез посредник, който легално набира хора за работа в чужбина, а там на място е започнала работа в проституция. С други думи, според съдията този въпрос е важен, за да се прецени дали изобщо става дума за трафик на хора според защитната теза на подсъдимия¹²⁰. Друг съдия отбеляза, че според чл. 159а, ал. 1 от НК трафикът може да бъде извършен и без употреба на принуда, заблуждение и т.н. и затова въпросът за сексуалното минало е от значение, за да се прецени дали жертвата е дала съгласието си и съответно, дали наказанието трябва да е по-леко (чл. 159а, ал. 1 предвижда по-леко наказание от чл. 159а, ал. 2)¹²¹. Съществуват и мнения в обратния смисъл, например в решение от 9.12.2011 г. по дело 2510/2011 Върховният касационен съд приема, че *„За съставомерността на едно деяние по чл. 159а, ал. 1 НК*

¹¹⁸Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 02.07.2013 г.

¹¹⁹Интервю със съдия от Варненски окръжен съд от 04.07.2013 г.

¹²⁰Интервю със съдия от Върховния касационен съд от 11.06.2013 г.

¹²¹Интервю със съдия от Варненски районен съд от 02.07.2013 г.

е без всякакво значение с какво се е занимавало едно лице [в случая – дали жертвата е проституирала] преди да стане жертва на трафик.”

На фона на възгледите на съдиите, толериращи въпроси относно сексуалното минало на жертвата, мнението на интервюирания прокурор се различава. Тя смята, че такива въпроси са абсолютно недопустими и нямат отношение към делото и счита, че защитата използва подобни въпроси с цел да смекчи вината на обвиняемия.

По принцип НПК не съдържа разпоредби, които да позволяват прочитането на предварителните показания на жертвата на основание „да се избегне повторна виктимизация“. Възможностите за прочитане на предварителните показания от досъдебното производство са изрично изброени в чл. 281 от НПК и покриват следните ситуации:

- “1. между тях и показанията, дадени на съдебното следствие, има съществено противоречие;*
- 2. свидетелят отказва да даде показания или твърди, че не си спомня нещо;*
- 3. свидетелят, редовно призван, не може да се яви пред съда за продължително или неопределено време и не се налага или не може да бъде разпитан по делегация;*
- 4. свидетелят не може да бъде намерен, за да бъде призван, или е починал;*
- 5. свидетелят не се явява и страните са съгласни с това;*
- 6. свидетелят е малолетен и при разпита му са присъствали обвиняемият и неговият защитник.”*

Съгласно действащото законодателство, жертвата е длъжна да се яви на заседанието и когато е изправена за разпит, може да се позове на някоя от горните хипотези - например да откаже да даде показания или да твърди, че не си спомня нещо. Когато е налице правно основание, съдът не може да откаже да прочете показанията от досъдебното производство. На практика това се случва в много дела – изчитат се показанията, дадени по време на досъдебното производство, тъй като свидетелите забравят подробности за събитията, появяват се противоречия и съответно

възниква някои от основанията на чл. 281 от НПК. Съдебното производство понякога трае с години, например когато присъдата е отменена от горна инстанция и делото е върнато за преразглеждане. В такъв случай жертвата е длъжна отново да се яви в съдебната зала и отново да даде показания. Един от интервюираните съдии отбелязва, че ако твърденията на жертвата не са подкрепени от други свидетели и тя откаже да даде показания, *„делото ще остане непопълнено с доказателства, а логичният ефект от това е ... оправдателна присъда. Това вероятно ще травмира допълнително пострадалия“*¹²². Реакциите на жертвата - например плач, колебание, страх, нежелание да говори, когато е в близост до подсъдимия, се отразяват в протокола от съдебното заседание. Негативният ефект от разпитите върху психиката на жертвата може да се добави в иска срещу трафиканта за обезщетение за морални вреди.

Деца свидетели

За закрилата и отношението към децата свидетели има отделни разпоредби. Както вече бе споменато, дете свидетел, което е било разпитвано пред съдия по време на досъдебното производство в присъствието на обвиняемия и неговия адвокат, не се призовава за нов разпит в съда¹²³. Разпитите на деца обикновено изключват директна среща с извършителя и се провеждат в специална „синя стая“. Показанията на детето от досъдебното производство се изчитат и приемат като доказателство в съда. Осъдителната присъда не може да се основава само на прочетени показания от досъдебното производство¹²⁴. Само в изключителни случаи, ако новият разпит е от съществено значение за разкриване на истината, детето свидетел ще бъде разпитано допълнително в съдебна зала. В случай че разпитът на детето в съдебна зала не може да се избегне, чл. 15 (4) от Закона за закрила на детето предвижда, че председателят на съда трябва да *„осигури подходяща обстановка за изслушване на детето, съобразена с неговата възраст“*. Когато е необходимо, в съдебната зала присъства социален работник от дирекция „Социално подпомагане“ или друг специалист психолог. Тези разпоредби се прилагат и в практиката. Децата жертви често

¹²²Интервю със съдия от Русенски окръжен съд от 07.06.2013 г.

¹²³НПК, чл. 280, ал. 6 и Чл. 281, ал. 1, т. 6.

¹²⁴НПК, чл. 281, ал. 8.

пъти са трафикирани от родителите си, които стават обвиняеми/подсъдими в наказателното производство. Според чл. 101, ал. 1 от НПК в такива случаи прокурорът/съдът назначава особен представител – служебен адвокат. Следствените органи не могат да принудят детето да свидетелства срещу родителите си, тъй като това би било нарушение на чл. 119 от НПК. Задача на служебния адвокат е да предотврати такива процесуални нарушения, да възразява/обжалва и като цяло да се застъпва за справедлив процес. Ако непълнолетният пострадал е призован за разпит в съдебна зала, той неизбежно се изправя срещу родителите си. За такива случаи Дирекция „Социално подпомагане“ и НПО търсят съдействие от Министерството на вътрешните работи. МВР осигурява полицейски служител, който придружава непълнолетното лице до съдебната зала и го охранява.

6. ПРАВО НА ЗАЩИТА НА ФИЗИЧЕСКАТА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ

Жертвите имат право на защита на своята физическа неприкосновеност. Те трябва да дадат информирано съгласие за всякакви медицински или други физически прегледи. Чл. 87 (1) от Закона за здравето предвижда, че „медицинските дейности се осъществяват след изразено информирано съгласие от пациента“. В някои случаи обаче жертвите трябва да преминат задължителен медицински преглед. По-конкретно чл. 144 (2) от НПК предвижда задължителна медицинска експертиза, когато престъплението е причинило телесна повреда и има съмнения относно нейния характер (лека, средна или тежка). Правото на защита на физическата неприкосновеност по принцип се уважава. Въпреки това, макар следователят да не може да принуди жертвата да се подложи на медицински преглед, той може да я убеди, че това е единственият начин да се съберат доказателства по случая.

Фондация ПУЛС (Перник) сподели за случай на трафик на жена, която докато е предоставяла сексуални услуги в Гърция, е родила бебе, което ѝ е било отнето от трафиканта. Водещият разследването в България служител я убедил, че трябва да се подложи на гинекологичен преглед. Лекарят, въпреки че потвърдил раждането, не могъл да даде заключение кога точно се е случило то. Така бременността и раждането не можели да бъдат категорично свързани с периода на трафика и властите не могли да повдигнат обвинение. Жената останала травмирана и силно разочарована от полицията и фондацията.

Изследването за ХИВ не е задължително, но може да помогне на следствието в определени случаи. Фактът, че жертвата е ХИВ-позитивна не е утежняващо обстоятелство според чл. 159а, ал. 2 от НК, но подобна информация може да бъде използвана в производството, за да се иска по-дълъг период лишаване от свобода и по-голяма сума обезщетение за вреди. В момента умствено изостанало момиче е настанено в приюта в Стара Загора. Тя е жертва на външен трафик с цел сексуална експлоатация, спасена в Испания, където е била заразена с ХИВ. Директорът на приюта в Стара Загора е неин настойник и тя е настанена там от година и половина. Полицаите са се опитвали да говорят с момичето, но не са успели да извлекат никаква информация и към момента няма следствени действия по нейния случай.

7. ПРАВО НА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ

Жертвите на трафик имат правото на адекватни и ефективни средства за защита. Това включва правото на обезщетение за претърпени имуществени и неимуществени вреди. Обезщетението може да включва плащане на разходите за медицинско физическо или психологическо лечение; пропуснати доходи и дължимо възнаграждение (парите, които жертвата е спечелила за трафиканта); съдебни такси; обезщетение за неимуществени вреди вследствие на емоционалния стрес, болката и страданието преживени от жертвата в резултат на престъплението извършено срещу нея.

За начало парично обезщетение за имуществени и неимуществени вреди може да се търси като част от наказателното производство – да се плати от извършителя. Ако е присъдено обезщетение, пострадалият сам носи отговорност за изпълнението на присъдата. Няма държавен орган, който да гарантира, че пострадалият реално ще получи присъденото обезщетение. Изпълнителен лист, издаден от съда, се връчва на частен съдебен изпълнител, който образува изпълнително дело за изследване на имуществото на осъдения и събирането на дълга. Според българското право държавата няма задължение да събере сумата вместо пострадалия. Прокуратурата и пострадалият имат право да искат заповест за наемане на имуществото на обвиняемия и по време на досъдебното, и по време на съдебното производство като гаранция на иска за обезщетение (и глобата).

Броят на пострадалите от трафик на хора лица, които са участвали в наказателни дела като граждански ищци, е много малък. Това из-

следване откри пет случая, в които на осем пострадали са били присъдени обезщетения за неимуществени вреди:

1. Решение от 16.12.2008 г. на Пазарджишки окръжен съд, 10 000 лева на всяко пострадало лице. (През март 2002 г. подсъдимият склонил две жени да проституират и ги превозил в чужбина.);
2. Решение от 4.02.2010 г., Сливенски окръжен съд, 25 000 лева. (На 27.08.2009 г. подсъдимите склонили, укрили и превозили жена, с цел сексуална експлоатация.);
3. Решение от 10.11.2010 г., Разградски окръжен съд, 3000 лева на всяко пострадало лице. (Между 3 и 7 декември 2003 г. подсъдимият изнасилвил и склонил две непълнолетни момичета да проституират. Искът за обезщетение е бил 3000 лева и съдът го е уважил изцяло.);
4. Решение от 31.01.2011 г., Плевенски районен съд, 30 000 лева на дъщерята на подсъдимите и 20 000 лева на другото пострадало момиче. (Между юни 2003 г. и април 2006 г. подсъдимите омъжили 13-годишната си дъщеря, новото й семейство я отвело в чужбина, където била принуждавана или да върши кражби, или домакинската работа. Освен това подсъдимите превозили и принудили и друго непълнолетно момиче да извършва кражби.);
5. Решение от 27.03.2012 г., Благоевградски районен съд, 35 000 лева. (Между 19 и 21 септември 1999 г. първите двама подсъдими изнасилили жертвата и я лишили от свобода – 15 000 лева; за същия период третият подсъдим лишил жертвата от свобода – 3000 лева; за същия период четвъртият и петият подсъдим отвели жертвата с цел сексуална експлоатация – 10 000 лева и 7000 лева.).

Изследването не може да посочи в колко от тези случаи пострадалите реално са получили присъденото им обезщетение, тъй като нито те, нито адвокатите им бяха открити за интервю. Жертвата в последния случай (Благоевград) не е получила обезщетението си, тъй като присъдата още не е окончателна, но вероятно няма да го получи, тъй като трафикантите нямат имущество.

Правото на пострадалите да предявят иск за обезщетение срещу трафикантите в наказателното производство е предвидено в чл.

84 (1) на НПК – „Пострадалият или неговите наследници ... могат да предявят в съдебното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци“. Съдът допуска гражданския иск за съвместно разглеждане в наказателния процес, когато той „не може да стане причина за отлагане на наказателното дело“¹²⁵. Както вече бе споменато, на практика жертвите много рядко се възползват от тази разпоредба. Дори и ако жертвата е решила да съди трафиканта за обезщетение за вреди, съдията може да не допусне гражданския иск, ако е твърде сложен, изисква събирането на прекалено много допълнителни доказателства и по този начин би забавил или възпрепятствал процеса. Друга причина, поради която тази разпоредба рядко се прилага в практиката, е, че в много случаи обвиняемите правят признание и прокурорът прекратява разследването не с обвинителен акт, а с предложение за споразумение. В този случай участието на пострадалия в наказателното производство приключва за него и той няма друга възможност, освен да заведе отделно, гражданско дело за обезщетение (както ще бъде обяснено по-нататък, този вариант е по-труден и по-скъп). Граждански иск за вреди не е позволен в съдебното производство за контрол на споразумението между прокурора и направилia признание обвиняем. Когато съдът потвърди споразумението, той уведомява пострадалия за правото му да предяви граждански иск за вреди в отделно производство¹²⁶.

От посочените пет решения е видно, че съдът присъжда обезщетение за неимуществени вреди - болките и емоционалните страдания, причинени от престъплението. Исковените за неимуществени вреди се доказват лесно – обикновено са достатъчни показанията на един свидетел (роднина или близък приятел) и/или психологическа оценка, изготвена от психолога, който е помагал на пострадалия.

По принцип е възможно да се предяви иск за обезщетение на имуществени вреди, по-специално за неплатени/дължими възнаграждения. В случаите на трафик с цел трудова експлоатация имуществените вреди се състоят например в разликата между за-

¹²⁵НПК, чл. 88 (2).

¹²⁶НПК, чл. 382 (10).

платата, която е получавало експлоатираното лице, и минималната заплата за страната. В случаите на трафик с цел експлоатация в проституцията, имуществените вреди са парите, които трафикантът е получил чрез престъплението (парите, които жертвата е спечелила от сексуалните услуги и е трябвало да предава на трафиканта или той е получавал директно от клиентите). Такъв иск би бил основателен, тъй като според българското право проституцията не е криминализирана. Освен това Парламентът е легализирал дейност, много близка до проституцията – Законът за местните данъци и такси предвижда патентен данък за професията „компаньон/-ка“¹²⁷. Няма - няма правно основание, на което подсъдимият да е получил парите, спечелени от жертвата чрез проституцията (напр. договор за наем на жилище или на автомобил, договор за охранителна дейност или др.). Интервюираните съдии бяха единодушни, че подобен иск и особено размера на вредите е недоказуем¹²⁸. Тъй като в практиката не е имало подобни случаи (подадени искове за имуществени вреди), на съдиите им беше трудно да отговорят дали сумите, получавани от клиентите, могат да се докажат чрез свидетелски показания. Мненията варираха от:

„...по принцип, доказването на една дейност, противозаконна, се доказва по всякакъв начин, с всички способности, включително и свидетелски показания. Естествено че щом проституира, тя не издава касови бонове и няма по какъв друг начин да бъде доказано това, освен чрез СРС, свидетелски показания и други подобни способности“¹²⁹.

ДО

“...това означава, че трябва да бъде обхванат целият контингент, който е бил обслужен в определен период от време, което принципно не е възможно, според мен, да се случи, за да бъдат приети тези свидетелски показания за достоверни. Още повече че разплащането между две страни, след като не е документирано по никакъв друг начин, предполага, че едната страна би могла да

¹²⁷Закон за местните данъци и такси, Приложение № 4, т. 22.

¹²⁸Интервюта със съдия от Върховния касационен съд от 11.06.2013 г. и съдии от Варненски районен съд от 02.07.2013 г. и 04.07.2013 г.

¹²⁹Интервю със съдия от Варненски районен съд от 04.07.2013 г.

твърди, че е дала 50 лв., другата страна, че не е получила тази сума или по-малка, така че това според мен остава встрани от престъплението, което се извършва и не би следвало подобен въпрос да се разглежда в наказателното производство¹³⁰.

Някои съдии изобщо не считат проституцията за законен източник на доход или смятат, че пропуснатите доходи не са резултат от престъплението трафик на хора, а на отношения между проституиращото лице и сводника, които имат гражданскоправен характер и трябва да бъдат разгледани в отделно, гражданско производство. Няма случай в практиката, където лице, пострадало от трудова или сексуална експлоатация, да е предявило иск за обезщетение за имуществени вреди – парите, с които трафикантът се е обогатил за сметка на трафикираното лице – нито в наказателно, нито в гражданско производство.

През 2013 г. жена, пострадала от трафик на хора с цел сексуална експлоатация, подаде граждански иск по наказателно дело 9403/13 по описа на Софийски районен съд, с който претендира от подсъдимия парите, които е спечелила за него от проституция. Искът бе за обезщетение на имуществени вреди в размер на 16 000 лв. за 8 месеца работа в проституция. Съдът отказа да допусне иска за съвместно разглеждане в наказателния процес с мотива, че „той касае парични средства, придобити чрез действия по разврат. Според българското право източници от доходи, придобити от начин, който противоречи на половия морал, не може да се присъдят. Освен това, те не са елемент от състава на престъплението и излизат извън предмета на доказване“.

¹³⁰Интервю със съдия от Варненски районен съд от 02.07.2013 г.

По принцип е възможно в срок от 5 години от датата на престъплението, да се предяви иск за обезщетение за имуществени и неимуществени вреди в гражданско производство – да се плати от извършителя. Не беше открит случай обаче, в който пострададъл от трафик на хора е подал граждански иск срещу осъдения трафикант пред граждански съд. Не беше открит и случай на трудовоправен спор, където лице, пострададло от трафик с цел трудова експлоатация, е подало иск за неплатено/дължимо възнаграждение срещу работодателя си или за морални вреди от лошите материални условия на работа¹³¹. Гражданските дела могат да отнемат значителен период от време, понякога години. Пострадалият трябва да заплати не малка държавна такса за образуване на делото – 4% от размера на иска. Ако той загуби делото, вероятно ще трябва да заплати разходите по цялото дело, включително за адвоката на трафиканта. Положителната страна е, че пострадалият разполага с много повече време да развие и изложи пред съда случая си, докато в наказателното производство пострадалият има много малко време да занимае съда с гражданския иск.

Накрая има и държавен фонд, към който жертвите могат да кандидатстват за компенсация на имуществени вреди. Този фонд е предназначен за пострадали от тежки умишлени престъпления, които са причинили смърт, тежка телесна повреда, изнасилване и трафик на хора, както и престъпления, извършени от организирана престъпна група. Български граждани, граждани на страни членки на ЕС и граждани на трети страни могат да кандидатстват по тази схема. Компенсация може да бъде дадена дори трафикантът да е неизвестен и разследването да е приключило поради това, че той не е разкрит. Компенсация може да бъде дадена и когато трафикантът е известен, но разследването е прекратено например поради неговата смърт или поради изтичане на давност. Следните разходи могат да бъдат компенсирани по държавно-финансираната схема: медицинско лечение (прегледи и лекарства, които не се покриват от здравната каса); транспортни разходи (автобусни билети за явяване за разпит); хонорари, платени на адвокат, когато пострадалият не е ползвал безплатна правна помощ;

¹³¹ Правното основание на подобни иски е чл. 45 от Закона за задълженията и договорите, също чл. 357, ал. 1 и чл. 245 от Кодекса на труда.

други съдебни такси; такси за преиздаване на документ за самоличност отнет от трафиканта; пропуснати доходи. Фондът компенсира суми между 250 и 5000 лева. Молбата се разглежда не от съд, а от съвет от експерти, който взима решение в закрито заседание въз основа на писмени доказателства - например касови бележки за купени лекарства и платени прегледи, билети за транспорт, фактури, трудови договори и т.н. Чл. 6 от Закона за подпомагане и компенсация задължава полицейските служители и НПО да информират пострадалите относно *„органите, към които могат да се обърнат, за да получат финансова компенсация от държавата, условията и реда за получаването ѝ“*. На практика обаче пострадалите не получават информация за това право или не им се разяснява на ясен и достъпен език и те съответно не събират и не пазят писмени доказателства за разходите си. Така те не могат да подкрепят с доказателства евентуална молба за компенсация в бъдеще (например след като приключи наказателния процес). Ако Съветът отхвърли молбата на жертвата за компенсация, за нея това може да бъде още един психологически срив.

В тази връзка съществен проблем е фактът, че чрез държавно-финансираната схема пострадалите могат да претендират само имууществени вреди. Ако Фондът разрешаваше обезщетение и за неимуществени вреди, на пострадалите нямаше да се налага предварително да събират писмени доказателства. Вместо това психологическата оценка на психолога на жертвата би било достатъчно доказателство, а тази оценка може да бъде издадена и в по-късен момент, когато жертвата кандидатства за компенсация. Нуждата от такава промяна в закона е оправдана и поради това, че всяка година огромна част от Фонда остава неизползвана¹³². Министерството на правосъдието отделя по 1 милион лева годишно за Фонда, а през 2010 г. общият размер платени компенсации е бил 43 250¹³³ лева, през 2009 г. – 60 196¹³⁴, през 2007 и 2008 г.

¹³²Откакто Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления е приет през 2007 г., нито една жертва на трафик на хора не е получила финансова компенсация (Справка: годишните отчети на Националната комисия). През 2012 г. финансова компенсация са получили само 12 граждани (Годишен отчет на Министерството на Правосъдието);

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25540>

¹³³Статия с интервю с председателя на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления от 25.01.2011 г.:

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25560>

¹³⁴Статия публикувана на сайта на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления:

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25548>

– 110 000¹³⁵.

При преценка кой е най-подходящия път за търсене на обезщетение, въпросите са: 1. какво иска жертвата; 2. трафикантът разкрит ли е; 3. има ли обвинителен акт срещу трафиканта; 4. вредата ясна ли е; 5. трафикантът има ли имущество, с което да плати обезщетението; 6. способна ли е (психически) жертвата да изтърпи (дълго) производство.

На практика най-големият проблем при търсене на обезщетение от трафиканта е, че или парите, които е изкарал от експлоатацията, са похарчени и той няма никакво имущество, или дори да има, не е било запорирано навреме. Чл. 72 и чл. 73 от НПК предвиждат право на пострадалия и на прокурора да поискат от съда да допусне обезпечение на бъдещия граждански иск (и на глобата). Интервюираните съдии често споделяха, че не са забелязвали такива молби и не са попадали на такива случаи, че тази възможност се прилага в практиката „много рядко“ и то „във връзка с предвидено наказание – конфискация“, че прокурорите обикновено правят такова искане, ако заедно с „трафик на хора“ има повдигнато обвинение за „пране на пари“, но не и когато е само за трафик на хора и че „такива молби се случват по-често по инициатива на магистрат от друга страна членка на ЕС“.

През 2010 г. на основание на споразумение за правна помощ Районна прокуратура Хрониген (Нидерландия) подава молба до Районна прокуратура Сливен (България) да запорира имущество на български гражданин, обвинен в трафик на хора с цел сексуална експлоатация. Местонахождението на имуществото е в гр. Сливен и е оценено на около 600 000 лв. След една година, когато делото е внесено в съда и на пострадалата жена е присъдено обезщетение, имуществото на трафиканта вече било запорирано и могло да послужи за изпълнението на присъдата на съда в Хрониген.

¹³⁵Статия с интервю с експерт от Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления от, от 23.11.2009:

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?eventid=25545>

За престъплението „трафик на хора“ минималната глоба, предвидена в чл. 159а до чл. 159в от НК, е 3000 лева, а максималната – 50 000 лева. Ако трафикът представлява опасен рецидив или е поръчан от организирана престъпна група (чл. 159г), глобата е между 20 000 и 100 000 лева и съдът може да постанови конфискация на част или на цялото имущество на извършителя.

Правото на обезпечение по чл. 72 и чл. 73 от НПК възниква, когато предвиденото наказание е „глоба“, „конфискация“ или „отнемане в полза на държавата“. Санкцията „отнемане в полза на държавата“ е предвидена в чл. 53 на НК: *„Независимо от наказателната отговорност, отнемат се в полза на държавата... придобитото чрез престъплението, ако не подлежи на връщане или възстановяване“*. Интервюираният прокурор заяви, че в случаите на трафик на хора, тъй като извършителят ще бъде осъден и на глоба (освен лишаване от свобода) и тъй като имуществото, което е придобил чрез престъплението, ще бъде отнето в полза на държавата, прокуратурата събира данни за финансовото състояние на обвиняемия и когато има имущество, те винаги прилагат възможността по чл. 72 от НПК. Според прокурора обаче *„съдът винаги не ги е удовлетворявал“*¹³⁶.

През 2012 г. Върховният касационен съд издаде тълкувателно решение относно чл. 72 от НПК¹³⁷. Според това решение, за разлика от гражданския процес, прокурорът не е длъжен да представи убедителни писмени доказателства, тъй като той прави искането за допускане на обезпечение по време на подготвителния стадий на процеса, когато още не са събрани всички необходими доказателства. Съдът, от своя страна, когато бъде сезиран с подобно искане, трябва да прецени *„дали към този момент са събрани доказателства, от които да се приеме, че обвинението е обосновано и е налице достатъчна степен на вероятност за реализиране на наказателната отговорност на обвиняемия, както и че без [мерките за обезпечаване] ще бъде невъзможно или затруднено изпълнението на присъдата“*. ВКС отбелязва, че преценката на съда не може да се основава само на формални критерии и да се ограничава единствено до наличието на прокурорско

¹³⁶Интервю с прокурор от Варненска окръжна прокуратура, от 02.07.2013.

¹³⁷Тълкувателно решение No. 2 от 11.10.2012 г. на Върховния касационен съд по тълкувателно дело No. 1/2012.

постановление за повдигане на обвинение. При всички положения, преди да се произнесе по искането, съдът трябва да прецени „съразмерността между поисканите обезпечения и размера на наказанията, които се обезпечават, като се ръководи от санкционната част на евентуалното наказание“.

Невъзможността за жертвите реално да получат обезщетението, което трафикантът е бил осъден да плати, е една от причините за широко разпространеното сред тях недоверие в съдебната система. Те често споделят пред социалните работници, че не вярват, че ще получат обезщетение, както и че сътрудничеството с властите е „скучно“ и го смятат за „загуба на емоции“. Пострадалите лица си споделят помежду си негативни резултати и примери от съдебни дела (прекалено дълги процеси, споразумение с прокуратурата в случаи на самопризнание, недопуснати или неизплатени искове за обезщетение и т.н.). Това е една от причините, поради които след беседата или разпита на досъдебно производство жертвите стават „практически неоткриваеми“¹³⁸ и напълно незаинтересовани към търсене на обезщетение.

8. ЗАБРАНА ЗА НАКАЗАТЕЛНО ПРЕСЛЕДВАНЕ И ОСЪЖДАНЕ

Жертвите на трафик на хора не трябва да бъдат обвинявани или съдени за проституция или незаконни дейности, които са били принудени да вършат.

Действащото законодателство не съдържа разпоредби, които да защитават пострадалите от трафик лица от наказателно преследване и наказване за престъпления, извършени в пряк резултат на това, че са били в ситуация на експлоатация. Съществува обаче законопроект за изменение и допълнение на НК, който трябва да бъде приет тази година. На 6 март 2013 г. Министер-

¹³⁸Интервю със съдия от Софийски градски съд от 08.05.2013 г.

ският съвет внесе в Парламента предложение за приемане на нов член от НК – 16а, според който *„Не е виновно извършено деянието, което е осъществено от лице, пострадало от трафик на хора, когато е било принудено да го осъществи в пряка връзка с това му качество“*¹³⁹. Тази поправка трябва да бъде приета от българския парламент през 2013 г., за да се приведе националното законодателство в съответствие с Директива 2011/36/ЕС на Европейския съюз. Член 16а ще се прилага независимо дали трафикантът вече е признат за виновен или делото срещу него е още висящо.

Интервюираните съдии не знаеха за случаи, в които жертви на трафик са били осъдени за престъпления извършени в това им качество. Интервюираните полицаи обаче потвърдиха, че е имало образувани следствия срещу жертви. Настоящото изследване откри случаи на жени, арестувани за проституция и обвинени в *„получаване на доходи по неморален начин“* (престъпление по чл. 329 от НК), жертви на външен трафик, осъдени за незаконно пресичане на границата и една жертва на трафик, осъдена за клевета на съдия.

В България проституцията не е криминализирана. В последните няколко години обаче на основание чл. 329 от НК властите започнаха арести на проституиращи лица с повдигане на следното обвинение: *„Пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва ...“*.

Например през 2010 г. след полицейска акция 16 проституиращи са обвинени в *„получаване на доходи по неморален начин“* по чл. 329 от НК¹⁴⁰. Разследващите органи са повдигнали обвиненията, тъй като тези 16 жени са били арестувани многократно преди по същата причина. Други 9 са били освободени, тъй като това бил първият им арест. Нито една от жените не е посочила посредник, а всичките твърдели, че работят за себе си. Така властите не са ги

¹³⁹Законопроект за изменение и допълнение на Наказателния кодекс от 06.03.2013 г.,

<http://parliament.bg/bills/41/302-01-8.pdf>

¹⁴⁰Статия "Съдят 27 проститутки за безделничество"

http://news.ibox.bg/news/id_1518875020.

идентифицирали като жертви на трафик. През 2013 г. 13 проституиращи са били арестувани като „заподозрени“ по чл. 329 (1) от НК¹⁴¹. Според статистиката на Върховна касационна прокуратура през 2011 г. общо 89 лица са получили осъдителни присъди по чл. 329 (1) от НК, а през 2012 г. – 66 лица¹⁴². До скоро чл. 329 (1) беше мъртва разпоредба, сега се прилага само по отношение на проституиращи лица¹⁴³. В хода на текущите обсъждания на проекта за нов Наказателен кодекс Фондация РискМонитор (София) лобира за отпадането на чл. 329 (1).

Не е имало случаи, в които обвинените проституиращи лица в същото време да са имали и друга работа (по трудов договор). На практика всички лица, обвинени по чл. 329 (1), не са получавали доход от друга работа, освен от проституцията. Според един от интервюираните съдии:

„Прокуратурата при подготовка на делата изисква справки дали имат регистрирани трудови доходи, дали имат внасяни социални осигуровки. Делата им са доста добре комплектувани, мотивирани, приложени множество актове за установяване на административни нарушения, по отношение на същите лица има по 10, 20, 30 такива акта, всички други справки от Национална осигурителен институт също са приложени“¹⁴⁴.

След бързо натрупване в страната (главно в практиката на Варненски, Пазарджишки и Пловдивски районен съд) на осъдителни присъди срещу проституиращи лица през 2011 г. съдия от Софийски градски съд постановява особено мнение по дело, касаещо приложението на чл. 329, ал. 1 от НК, което оказва влияние върху съдебната практика. В това особено мнение съдията подчертава, че НК не съдържа разпоредба криминализираща проституцията. Съображенията му са следните:

„[П]роституцията не е изрично посочена в разпоредбата на чл.

¹⁴¹Статия „Хванаха 11 проститутки в Ботевград“

<http://www.crimes.bg/%D1%85%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0-11-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%D0%BA%D0%B8-%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%B2%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4/11446>

¹⁴²Писмо от Върховна касационна прокуратура до „Асоциация Анимус“ от 26.06.2013 г.

¹⁴³Интервю със съдия от Варненски районен съд от 04.07.2013 г.

¹⁴⁴Пак там.

329, ал. 1 от НК, както е процедурирано с „просията“... [К]акто самата разпоредба, така и цитираната съдебна практика, е създавана при действието на изцяло друга нормативна среда, поради което не може да се приеме, че същите са относими и приложими и към настоящия момент. Съгласно чл. 40 и 59 от Конституцията на Народна Република България (отменена с Държавен вестник бр. 56 от 13.07.1991 г./, действаща към момента на създаване на разпоредбата на чл. 329 от НК [1968 г.]... всеки български гражданин има право на труд и е задължен да работи и да създава материални и духовни блага за обществото, за своите и на членовете на семейството му нужди. Държавните органи и обществените организации са задължени със 136-о постановление на МС от 31.12.1974 г. да осигуряват работа на младежите от 15 до 30-годишна възраст, съобразно техните способности и да им съдействат за придобиване на подходяща квалификация. Следователно преценката за това, налице ли е възможност за полагане на друг труд от страна на безспорно пълнолетното и трудоспособно лице, следва да бъде направена като бъдат взети предвид действащите към настоящия момент икономически реалности... Не на последно място следва да се посочи, че законодателят частично е предприел мерки по официализиране на дейност, близка до тази, осъществявана от обвиняемата, а именно – предоставяне на услуги като компаньонка (компаньон) съгласно т. 22 от Приложение № 4 към Закона за местните данъци и такси.... [С]ледва да бъде взето предвид и последователната законова политика на държавата, изразена чрез редица законодателни решения, да инкриминира действията на лицата, които склоняват лица към такива действия или по друг начин участват в системното организиране на такава дейност, но не и към лицата, пряко осъществяващи я. Въпреки многократните изменения на разпоредбите на Глава II, Раздел VIII от Особената част на НК законодателят не е предприел действия по изричното инкриминиране на проституцията и преследване на лицата, които пряко я осъществяват, безспорно съобразявайки наложилата се международна практика лицата, осъществяващи такава дейност, да бъдат разглеждани не като извършители, а като жертви на престъпна дейност¹⁴⁵.

¹³⁸⁰Особено мнение на съдия П. Гунчев по наказателно дело No. 7345/2010 на Софийски районен съд (нахд № 7345/2010 по описа на СРС, НО, 5 с-в).

През 2011 г. в Сливенски районен съд пострадала от трафик жена участва в наказателното производство срещу трафиканта си като граждански ищец. В коридора пред съдебната зала подсъдимият я заплашил като ѝ казал, че е подкупил съдията. Жената се развълнувала и казала това на съдията по време на заседанието като извикала „Вие всички сте корумпирани!“. Съдията си направил отвод, но завел наказателно дело срещу нея за клевета и жената била призната за виновна с осъдителна присъда. В момента тя е подала жалба в Европейския съд по правата на човека във връзка с присъдата ѝ за клевета¹⁴⁶.

На 30 октомври 2003 г. две българки, които били превозени в Македония с цел сексуална експлоатация, успели да избягат. Двама непознати ги превели през границата пеша, но не през официалния контролно-пропускателен пункт, а през гората, при което те били задържани от българските гранични полицаи. Жените разказали историята си на граничните полицаи и били идентифицирани като жертви на трафик. Въпреки това те били отведени в Кюстендилския районен съд и осъдени по бърза процедура за „нелегално пресичане на границата“ – престъпление по чл. 279 (1) на НК, с решение от същия ден – 31 октомври 2003 г.¹⁴⁷. По-късно жените участвали в процеса срещу трафиканта си като граждански ищци¹⁴⁸. В хода на текущите обсъждания на проекта за нов Наказателен кодекс Българският хелзинкски комитет (София) лобира за отмяна на чл. 279 (1), който често се прилага и към бежанци. Те се мотивират, че това е едно формално престъпление, лесно за доказване – то е довършено в момента, в който лицето се намира на българска територия – и граничните полицаи го използват, за да трупат актив от образувани преписки, докато в същото време почти няма проверки по митнически декларации например¹⁴⁹.

На практика най-големият проблем по отношение на преследването и наказването на жертви на трафик с цел проституция е, че въпреки че НК указва изрично, че съгласието на жертвата е ирелевантно, властите му придават огромно значение в процеса на

¹⁴⁶Интервю с адвоката на жертвата от 08.04.2013 г.

¹⁴⁷Решение на Върховен касационен съд по дело 1964/2011 от 26.10.2011 г.

¹⁴⁸Пак там.

¹⁴⁹Интервю с директора на Програмата за правна защита на бежанци и мигранти към Български хелзинкски комитет (София), от 25.06.2013 г.

идентификация. Когато по време на хайка момичетата твърдят, че доброволно проституират (работят за себе си), полицаите подценяват нуждата да търсят показатели за идентификация на жертви на трафик на хора. Но дори и в такива случаи – на твърдяна доброволна проституция – съществуват ясни показатели за идентификация на жертви, най-важният от които е фактът, че проституиращото лице не носи документ за самоличност. Точно на това основание обаче тези лица най-често биват арестувани и им се налагат административни наказания. Много други показатели за идентификация са приложими по отношение на лицата, които твърдят, че работят за себе си: те не могат да напуснат работното си място; трябва да са в постоянен телефонен контакт със сводника; телефонните им разговори се контролират и следят; имат видими белези от насилие; имат татуировки или други белези за „принадлежност“ към определен трафикант; не им се разрешава да отказват клиент; не им се разрешава да отказват определени сексуални действия; намират се (живеят) денонощно в клуба/публичния дом (при клубна проституция) и т.н. Ако властите търсят тези показатели, те могат да насочат усилията си към преследване и наказване на сводниците и трафикантите – лицата, които набират проституирани и които получават парите, спечелени от техните сексуални услуги – вместо да ревиктимизират самите проституирани с лесни производства по чл. 329 (1) от НК. Чрез прилагането на тази разпоредба Държавата третира жертвите на сексуална експлоатация като лицата, отговорни за проблемите, свързани с проституцията, а не като жертви на престъпление. Наказателното преследване на проституиращите лица допринася за тяхната маргинализация и прави невъзможна тяхната интеграция в обществото, както и шанса им за алтернативна работа в бъдеще. Свидетелство за съдимост сочещо, че лицето е осъждано, значително възпрепятства търсенето и кандидатстването за работа за тези, които искат да напуснат проституцията.

Деца жертви

Чл. 31 и 32 от НК предвиждат, че малолетни лица (до 14 г.) не носят наказателна отговорност, а непълнолетни лица (от 14 до 18 г.) носят наказателна отговорност, ако са разбирали свойството и значението на деянието и са могли да ръководят постъпките си.

Непълнолетните момчета и момичета, макар да не носят наказателна отговорност за „престъпления“, носят административна отговорност за „противообществени прояви“, който термин е по-широк и включва и проституция (чл. 63, ал. 1, т. 4 от ЗМВР). Противообществените прояви са една от причините за настаняване на деца в дом. Макар проституцията да не съставлява „престъпление“, тя може да бъде „противообществена проява“ и на това основание властите могат да настаняват проституиращи деца в приюти, кризисни центрове, възпитателни интернати и други институции от затворен тип. Директорите на някои приюти отказват да настаняват момичета, които доброволно и често проституират, тъй като не искат да ги смесват с другите деца, които са били принуждавани насила да проституират, за да не окажат отрицателен ефект върху тях. Повечето приюти обаче не са чувствителни към тази особеност и настаняват както деца, които са били насилени да проституират, така и такива, които не считат себе си за жертви и не са в състояние на криза.

9. ЗАБРАНА ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

Жертвите на трафик не трябва да бъдат задържани в арест или настанявани в приюти от затворен тип, домове за чужденци или други институции с условия, сродни на задържане. Задържането на жертва на трафик, дефинирано като „състоянието на всяко лице, лишено от личната му/й свобода, освен по силата на постановена от компетентен съд присъда“, може да покрива широк обсег от ситуации. Жертви на трафик могат да бъдат задържани в домове за временно настаняване на чужденци като нелегални мигранти; в полицейски арести като нарушители в резултат на тяхно участие в нерегламентирани дейности като

проституция или работа „на черно“ и т.н. (дори и правилно да са идентифицирани като жертви); във възпитателни интернати за непълнолетни и т.н.

В България принципно жертви на трафик на хора могат да бъдат задържани поради всяка от горните причини. Както вече бе споменато, на практика жертви на трафик понякога се задържат за 24 часа заради участие в различни нелегални дейности като например „нелегално пресичане на границата“ или „получаване на доходи по неморален начин“ или поради това, че лицето не носи документ за самоличност. Притеснително е положението на децата жертви, тъй като приютите за деца са винаги от затворен тип. Що се отнася до случаи на нелегални мигранти, директорът на Дирекция „Миграция“ отговори на писмено запитване, че „не е имало случай, в който лице, пострадало от трафик на хора, да е било настанено в специален дом за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“¹⁵⁰.

Приютите за пълнолетни жертви не са от затворен тип и настаняването там става само с тяхно съгласие. Входните врати на сградата и на апартамента се заключват, но жертвите имат ключове и могат да влизат и излизат когато поискат. Само ако жертвата е в риск и трябва да бъде защитена, тогава движението ѝ може да бъде временно ограничено.

Приютите/кризисните центрове/домовете за непълнолетни жертви са от затворен тип. Децата не могат да излизат навън без придружител¹⁵¹. Поради ограничения си бюджет приютите не разполагат с достатъчно персонал, за да може всяко дете да излиза навън редовно според индивидуалните си нужди. Освен за училище, децата се извеждат групово за разходки, културни мероприятия и др. Входната врата на приюта е винаги заключена, а на прозорците има решетки. Напускането на приюта по собствено желание се счита за бягство и полицията трябва да бъде уведо-

¹⁵⁰Писмо от директора на Дирекция „Миграция“ до фондация „Асоциация Анимус“ от 06.05.2013 г.

¹⁵¹Методическо ръководство за предоставяне на социална услуга „Кризисен център“, прието от Държавната агенция за закрила на детето и Агенция „Социално подпомагане“, т. 19.1.; „Съпровождащо лице от персонала се осигурява на учащите се и при ежедневно им посещение на учебни занятия“.

мена веднага и да започне издирване. Почти всички приюти за деца се намират в близост до полицейско управление.

Настаняването на деца в приют, кризисен център, дом или друга подобна институция става със съдебно решение. Чл. 26 от Закона за закрила на детето предвижда, че „Настаняването на дете в... социална услуга – резидентен тип или специализирана институция се извършва от съда. До произнасяне на съда дирекция "Социално подпомагане" по настоящия адрес на детето извършва временно настаняване по административен ред. Искането за [настаняване извън семейството] пред съда се прави от дирекция "Социално подпомагане", прокурора или родителя пред районния съд." Съдът разглежда искането веднага и постановява решение в рамките на един месец. Максималният период на настаняване е шест месеца¹⁵². Обичайната практика е, че съдебните решения потвърждават административната заповед, с която Дирекция „Социално подпомагане“ вече е разрешила настаняването на детето. Има и редки изключения – в случай че докладът на социалния работник не доказва, че настаняване извън семейството е най-доброто решение или когато родител или роднина изрази основателно несъгласие с настаняването. В такива случаи съдът може да реши, че за детето няма риск и че има алтернатива на настаняването в институция. Детето обикновено се призовава за съдебното заседание и се изслушва относно обстоятелствата, които са провокирали настаняването в приюта. Ако детето е на възраст над 10 години, то задължително трябва да бъде изслушано, ако е под 10 години – по преценка на съдията, в зависимост от степента на неговото развитие¹⁵³. Често пъти събитията около детето се развиват по-бързо от правосъдието. Например в големи градове, където съдилищата са по-натоварени, е имало случаи, в които съдът издава решението си след 6 месеца, вместо след 1 месец, т.е. - след като периодът на настаняване на детето в приюта е приключил.

Настаняването в затворен приют се отразява отрицателно на психиката на детето и често предизвиква съпротиви и желание за бяг-

¹⁵²Правилник за прилагане на Закона за социалното подпомагане, Допълнителни разпоредби, т. 25 – дефиниция на „кризисен център“.

¹⁵³Закон за закрила на детето, чл. 15, ал. 1 и 2.

ство. Много деца бягат от приютите. Техният брой е показател, че настаняването не е „услуга“, а „наказание“. Друг голям проблем е, че деца се настаняват заедно в един и същи приют по различни причини и това може да предизвика допълнителна травма. Например доброволно проституиращо момиче, което се опитва да избяга, за да се върне към работа, може да бъде настанено с момиче, което е било изнасилено, за да бъде принудено да проституира. Персоналът в приютите за деца не е достатъчен, за да гарантира, че всяко дете може да излиза редовно с придружител. Съществува практика директорът на приюта да посочва пред децата като причина за забраната да излизат някакво нарушение на вътрешните правила, което те са извършили, вместо истинската причина – че няма кой да ги придружи¹⁵⁴.

10. ПЕРИОД ЗА РАЗМИСЪЛ, РАЗРЕШЕНИЕ ЗА ПРЕБИВАВАНЕ И ХУМАНИТАРЕН СТАТУТ

Период за размисъл

Пълнолетните жертви на трафик на хора имат право на период за размисъл от един месец¹⁵⁵. Той се отнася както за жертви на външен, така и на вътрешен трафик. За децата жертви е предвиден по-дълъг период за размисъл – 2 месеца¹⁵⁶.

На практика не е ясно кой и как взема решението за започване на периода за размисъл. Социалните работници броят началото му от деня на настаняване в приюта/кризисния център. Според Държавна агенция „Национална сигурност“ *„периодът за размисъл ... започва да тече от момента на уведомяване от разследващ орган за съществуването на възможност за получаване на специална закрила“*¹⁵⁷. Полицейският служител, провеждащ бе-

¹⁵⁴ „Тематично изследване на трафика на деца [България]“, European Union Fundamental Rights Agency, Славка Кукова, август 2008 г.

¹⁵⁵ Закон за борба с трафика на хора, чл. 26 (1) и чл. 9 (3).

¹⁵⁶ Пак там, чл. 26 (2).

¹⁵⁷ Писмо от Държавна дирекция „Национална сигурност“ до Фондация Каритас (Русе) от 22.07.2013 г.

седата и извършващ официалната идентификация на жертвата, би трябвало да отбележи началото на периода за размисъл. Фактът на идентификация и информиране за основните права трябва да бъде оформен в документ, от който пострадалия да има екземпляр - например декларация на пострадалото лице, че е уведомено за правата му. По косвени данни на Върховна касационна прокуратура и Държавна агенция „Национална сигурност“ не е имало случаи, в които периодът за размисъл да бъде официално отбелязан или формално приложен на практика¹⁵⁸. Същите данни се потвърждават и от интервютата с пострадали от трафик лица.

По време на периода за размисъл пострадалите имат право на безплатна психологическа и правна помощ. Безплатната психологическа и правна помощ е или частно-финансирана (НПО) или държавно-финансирана (Закона за подпомагане и компенсация). Жертвите, които са настанени в приют, получават безплатна психологическа консултация и подкрепа от социалните работници, които са наети на работа там. Друга възможност е да се обърнат към психотерапевт на свободна практика, регистриран по Закона за подпомагане и компенсация, който получава възнаграждението си от Фонда по този закон (същия фонд, от който се изплащат финансовите компенсации за имуществени вреди). Например д-р Велина Василева от Център „Надя“ (София) работи по тази схема и предоставя помощ на пострадали, насочени към нея от Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления.

Недостатък в националното право е, че чл. 17, ал. 2, т. 2 и 3 от Закона за подпомагане и компенсация задължават пострадалия да посочи в молбата си за безплатна психологическа помощ „дата, място и обстоятелства на извършване на престъплението“ и „датата, на която пострадалият е уведомил компетентните органи за извършеното престъпление“. Първото изискване е в

¹⁵⁸Писмо от Върховна касационна прокуратура до фондация „Асоциация Анимус“ (София) от 10.06.2013 г.: „Прокуратурата на Република България не разполага със статистически данни по третия въпрос [на колко жертви на трафик е предоставен период за размисъл през 2011 и 2012], тъй като такава информация не се събира от официалната статистическа отчетност“. Писмо от Държавна агенция „Национална сигурност“ до Фондация Каритас (Русе) от 22.07.2013 г.: „ДАНС не може да ви предостави справка ... за броя на жертвите, на които е предоставен период за размисъл дали да декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението, поради факта, че такъв вид информация не се събира, обработва и съхранява съгласно законово определените правомощия от органите на ДАНС и бившата ГДБОП“.

противоречие с правото на жертвата да не сътрудничи на властите за разкриване на престъплението. Видно от разпоредбата обаче е, че за да получи държавно-финансирана психологическа помощ, тя е принудена да съобщи *„дата, място и обстоятелства на извършване на престъплението“*. Второто изискване – жертвата да е уведомила органите за извършеното престъпление – е неясно. Не се разбира дали то има предвид подаден сигнал за извършено престъпление, което на практика е изразено желание за сътрудничество и отново поражда същия проблем, или има предвид датата, на която жертвата е идентифицирана и уведомена за правата си, което по настоящем не се отразява документално, с екземпляр за жертвата. По силата на международното право (чл. 12 (б) от Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора и чл.11(3) от Директива 2011/36/ЕС) *„държавите членки трябва да предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че съдействие и подкрепа на жертва няма да се поставят под условие на нейното/неговото желание да съдейства в наказателното разследване, преследване и процес“*.

Положението с предоставяне на държавно-финансирана правна помощ по време на периода за размисъл на теория е много добро. Както беше споменато по-горе българското право гарантира изрично, че жертвите на трафик получават безплатна първична правна помощ (консултация за завеждане на дело и подготовка на документи). Законът за правната помощ, чл. 22 гласи:

„Правната помощ по чл. 21, т. 1 и т. 2 (консултация за завеждане на дело и подготовка на документи) е безплатна и се предоставя на ... пострадали ... от трафик на хора“.

Двете форми на първична правна помощ - консултация за завеждане на дело и обработка на документи - категорично се включват в случаите на необходимо съдействие по време на периода за размисъл, с което се цели подпомагане на жертвата в решението ѝ дали да участва в делото или не. Тъй като правото на първична правна помощ следва автоматично от статута „жертва на трафик“, полицейските органи следва да дадат на жертвата документ, потвърждаващ, че тя е идентифицирана като такава. Това може да бъде например декларация на пострадалото лице, че е уведомено

за правата му, подписана по време на беседата. С този документ жертвата може да кандидатства за правна помощ под формата на консултация директно пред Националното бюро за правна помощ. Решението на Националното бюро за правна помощ трябва да бъде постановено в 14-дневен срок¹⁵⁹. Изследването не откри пострадали от трафик лица, които да са получили държавно-финансирана, първична правна помощ по този ред.

Частно-финансираната правна помощ по време на периода за размисъл също не е добре развита на практика. Повечето НПО не разполагат със служители, обучени да предоставят правна информация като например правно обучени социални работници; юристи, специализирани в трафик на хора, и т.н.

Разрешение за продължително пребиваване

Чуждестранните жертви имат право на разрешение за продължително пребиваване в България, докато трае наказателното производство, в случай че решат да сътрудничат за разкриване на престъплението. Те имат право на психологическа и правна помощ по време на периода за размисъл, а и след това, както и на еднократна финансова компенсация, също както жертвите - български граждани. В последните две години обаче не е имало такива случаи. Законът за подпомагане и компенсация се прилага и по отношение на чуждестранни жертви, когато престъплението е извършено на територията на България.

Чл. 25 от Закона за борба с трафика на хора предвижда, че чуждестранните жертви на трафик, които са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на престъплението, получават статут на специална закрила „за срока на провеждане на наказателното производство“, която се състои в „разрешение за продължително пребиваване“ в България. Прокурорът се произнася с постановление, с което предоставя статута на специална закрила и определя неговата продължителност¹⁶⁰. След това пострадалото лице представя копие от прокурорското постановление пред Дирекция „Миграция“ на МВР, която издава разрешението за продължи-

¹⁵⁹Закон за правната помощ, Чл. 25 (2).

¹⁶⁰Закон за борба с трафика на хора, чл. 30 (1): „Статутът на специална закрила се прекратява от органа по чл. 27 преди изтичане на определения от него срок“.

телно пребиваване. Разрешението не се издава на лица, които нямат документ за самоличност и отказват съдействие за идентификация на самоличността им¹⁶¹. Максималният срок на разрешението за пребиваване, който е посочен в Закона за чужденците в Република България – една година¹⁶², не важи в настоящия случай. Законът за борба с трафика на хора се прилага с предимство като специален закон по отношение на Закона за чужденците. Въпреки че Законът за чужденците ограничава разрешението до една година, чуждестранните жертви на трафик могат да пребивават в България по време на цялото наказателно производство, дори и то да отнеме повече от една година. В този случай Дирекция „Миграция“ подновява разрешението всяка година. Разпоредбата на чл. 28, ал. 2 от Закона за борба с трафика на хора предвижда, че *„[з]а срока на престоя си в страната [чуждестранните жертви] се ползват с правата на постоянно пребиваващите“*.

Законът за борба с трафика на хора изрично предвижда, че разрешението за продължително пребиваване включва наказателното производство. Той обаче не предвижда разрешението да включва и евентуално гражданско производство за обезщетение, което би могло да последва след приключването на процеса с осъдителна присъда. Разпоредбите относно статута на специална закрила за чуждестранни жертви не са били прилагани на практика от приемането на Закона за борба с трафика на хора през 2003 г. и *„до момента няма случай, в който да е предоставено право на продължително пребиваване на чужденец, изразил съгласие да сътрудничи за разкриване на извършителите на трафик на хора“*¹⁶³.

Хуманитарен статут

Ако завръщането на чуждестранните жертви в страната им по произход може да бъде опасно за живота и здравето им, те имат право да кандидатстват за статут на бежанец или за хуманитарен статут в България. Според чл. 9 от Закона за чужденците хуманитарен статут се дава на чужденец, който е бил принуден да напусне или остане извън страната на произход, тъй като там е

¹⁶¹Закон за борба с трафика на хора, чл. 28 (3).

¹⁶²Закон за чужденците в Република България, чл. 23 (3): „Временното разрешително е за срок до една година“.

¹⁶³Писмо от Дирекция „Миграция“ до Асоциация Анимус от 06.05.2013 г.

изложен на реална опасност от измъчване или нечовешко или унижително отношение или сериозни заплахи за живота. Тези опасности могат да произхождат от действията на организация, на която държавата не може да противостои (напр. организирана престъпна група). Интервюираният експерт от Държавната агенция за бежанците посочи, че не знае за случай на лице, пострадало от трафик с цел трудова експлоатация, което да е кандидатствало за хуманитарен статут¹⁶⁴. Тя отбеляза, че причината за това е, че чужденците не считат себе си за жертви на трудова експлоатация, а идват в страната по свое желание, за да работят тук. Тези чужденци съобщават пред властите, че са използвали „канал“ за преминаване на границата, а не че са били (незаконно) склонени да вършат определена работа. Каналджийството е отделно престъпление – различно от трафика на хора, предвидено в чл. 280 от НК:

“Който преведе през границата на страната отделни лица или групи от хора без разрешение на надлежните органи на властта или макар с разрешение, но не през определените за това места, се наказва...”

Интервюираните социални работници споделят, че служителите на Държавната агенция за бежанците не са обучени да търсят показатели за идентификация на жертви на трафик и отказват да вършат официална идентификация на жертви на трафик с обяснението, че това е задача на Националната комисия за борба с трафика на хора.

През 2012 г. Програмата за правна защита на бежанци и мигранти към Български хелзинкски комитет (София) предоставя правна помощ на жена, пострадала от трафик с цел сексуална експлоатация, гражданка на Украйна. От нейно име те подали молба до Държавната агенция за бежанците за хуманитарен статут на основание опасност за живота ѝ, ако се върне в Украйна. Молбата била отхвърлена като неоснователна.

¹⁶⁴Интервю с експерт от Държавна агенция за бежанците от 17.04.2013 г.

Що се отнася до деца жертви Законът за убежището и бежанците постановява, че интересът на детето е водещ принцип и че на непридружаван непълнолетен чуждестранен гражданин, който търси закрила на територията на България, се назначава настойник по реда на Семейния кодекс. Ако няма назначен настойник, непридружаваното чуждестранно дете трябва да бъде представявано от социален работник от дирекция „Социално подпомагане“. Непридружаваните чуждестранни деца, които са получили статут на бежанци, се настаняват до навършване на пълнолетие в приемно семейство или в институция за отглеждане на деца и юноши по същата процедура като българските деца – със съдебно решение¹⁶⁵.

11. РЕПАТРИРАНЕ И ГАРАНЦИИ ПРОТИВ ПОВТОРНО ВЪВЛИЧАНЕ

Жертвите имат право, ако желаят, да се завърнат в родината си без излишно или неоправдано забавяне и при гарантиране на сигурността им. При всяко решение за репатриране трябва да се взема предвид безопасността на жертвата и на нейното семейство.

Жертвите могат да се завърнат у дома във всеки един момент:

- веднага след идентификацията, ако не искат да се възползват от периода за размисъл;
- след изтичането на периода за размисъл, ако са решили да не сътрудничат на властите;
- или след като са се съгласили да сътрудничат и са получили право на пребиваване.

В последния случай има някои особености. Първо, ако напуснат България, след това трябва да кандидатстват за виза, за да влязат

¹⁶⁵Закон за убежищата и бежанците, чл.25 (2), 25 (5) и 33.

¹⁶⁶Закон за борба с трафика на хора, чл. 28 (2), във вр. със Закона за чужденците, чл. 35 (2).

отново¹⁶⁶. Второ, следствените органи могат да ги призоват за допълнителен разпит – разпит пред съдия и в присъствието на обвиняемия на досъдебното производство, за да се закрепят показанията им, в случай че по-късно не могат да бъдат призовани за разпит в съдебната фаза. Това може да отложи заминаването им от България. И накрая, ако по време на съдебната фаза са необходими допълнителни показания или очна ставка, те трябва да са готови да вземат участие в производството чрез видео конференция.

Преди жертвата да напусне България, властите издават решение за репатриране, в което правят оценка на риска за нейната безопасност. На практика властите правят подробна оценка на риска от повторно въвличане в трафик и обсъждат показатели като: дали семейството на жертвата е участвало в трафика ѝ, има ли заплаха за близките, знаят ли трафикантите местонахождението на жертвата и знаят ли, че тя ще се завърне, има ли опасност жертвата да бъде стигматизирана и социално изолирана, може ли да разчита на държавните институции и т.н.¹⁶⁷. Властите изготвят тази оценка на базата на различни източници – информация от жертвата, информация от държавни служби, информация от НПО.

За 2012 г. Националната комисия за борба с трафика на хора съобщава данни за една жертва, завърнала се в родината си от България¹⁶⁸. Според информацията, събрана от различни НПО в страната, през 2011 и 2012 г. не са били настанявани/подпомагани чуждестранни жертви. В предишни години в кризисния център в София са били настанявани жертви от Украйна, Русия, Полша и Чехия.

Психично болна жена, жертва на трафик на хора, гражданка на Чехия е била настанена в кризисния център в София. Чешкият посланик я е посетил в кризисния център и е съдействал в процеса на репатриране. Бил сформирани хуманитарен екип, който включвал психиатър, който да я придружи до родината ѝ¹⁶⁹.

¹⁶⁷Национален механизъм за насочване, мярка 3.2., „Безопасно завръщане“.

¹⁶⁸Вж. Годишен отчет за 2012 г.

¹⁶⁹Интервю с директора на кризисния център в София, от 15.04.2013 г.

Чуждестранните жертви имат право на същата психологическа, медицинска, правна и финансова подкрепа както българските жертви. Според чл. 3 от Закона за чужденците чуждите граждани имат всички права и задължения, произтичащи от българското законодателство и ратифицирани конвенции, освен онези, които изискват българско гражданство. Освен това чл. 1 от Закона за подпомагане и компенсация изрично предвижда, че право на подпомагане и компенсация имат „пострадали от престъпления български граждани или граждани на държави членки на Европейския съюз“, както и жертви от трети държави на базата на международни споразумения, по които България е страна. Специални разпоредби има и в Закона за правната помощ. Според чл. 42 от този закон право на безплатна правна помощ имат граждани на ЕС или лица, които притежават валидно разрешително за пребиваване от друга страна членка на ЕС, когато финансовото им положение не надвишава социалното равнище, предвидено за български граждани, и във всички случаи, когато по преценка на Националното бюро за правна помощ те не могат да си позволят разноските по делото. Според чл. 21 от НПК наказателното производство се провежда на български език, а лицата, които не говорят български, могат да ползват майчиния си или друг език, като в този случай съответните органи назначават преводач.

12. ПРЕПОРЪКИ

На базата на настоящото изследване се правят следните препоръки.

Правна помощ

- Юристите в НПО трябва да бъдат обучени да предоставят правни консултации на идентифицирани жертви на трафик и да ги представляват пред разследващите органи и съда;
- Трябва да се развие добрата практика на “SOS - Семейства в риск” (Варна), където юристът на организацията е регистри-

ран към Националното бюро за правна помощ и жертвата може да го избере за свой пълномощник по държавно-финансираната схема;

- В Националното бюро за правна помощ трябва да се въведе самостоятелна специализация, натоварена с представителство на пострадалите в пълен обем и на всички етапи. Трябва да се създаде списък с тясно специализирани служебни адвокати, представляващи пострадали от престъпленията посочени в Закона за подпомагане и компенсация (убийство, тежка телесна повреда, изнасилване и трафик на хора). Това би осигурило необходимото ниво на качество и активност от представляващите *pro bono* интересите на пострадалите;
- НПО, приюти, кризисни центрове, местни комисии за борба с трафика и т.н. трябва да започнат да насочват идентифицирани жертви към новите центрове за първоначална правна помощ (консултация и документация) на Националното бюро за правна помощ, които се откриват от 1 септември 2013 г. Тази възможност е особено полезна за жертви, които са в период за размисъл;
- Социалните работници трябва да информират и подпомагат жертвите да кандидатстват към Националното бюро за правна помощ за безплатни „консултации за започване на съдебно дело“ по чл. 22 във вр. с чл. 21 (1) на Закона за правната помощ;
- Социалните работници трябва да бъдат обучени да предоставят основна правна информация на жертвите;
- Секретарите на местните комисии за борба с трафика на хора трябва да бъдат обучени да предоставят основна правна информация на жертвите (Националната комисия, която се намира в София, има клонове в още 9 града).

Идентификация

- Беседата трябва да цели единствено идентификация на жертвата, без да засяга въпроси за самоличността на трафикантите или техните методи на склоняване и експлоатация. Беседата не трябва да бъде прикрит разпит, в който жертвата е подведена да даде показания и сигнал за извършеното престъпление;
- Беседата трябва да бъде документирана, с екземпляр за жертвата. Служителят, който провежда беседата, трябва да уведоми жертвата за правата ѝ, като ѝ представи декларация за подпис (виж Приложението по-долу);
- Държавата (напр. Националната комисия) трябва да изготви и разпространи официален формуляр на документ, с който се удостоверява идентификацията на жертвата и уведомяването за правата ѝ - виж Приложението по-долу;
- Началото на периода за размисъл трябва да се счита датата на беседата и уведомяването за правата, отразени в съответен документ. НПО не трябва да допускат разпити на жертвите, обгрижвани от тях, докато не изтече периодът им за размисъл;
- НПО трябва да имат на разположение образец на сигнал за извършено престъпление, в случай че жертвата пожелае да подаде такъв сигнал след изтичане на периода за размисъл. Социалните работници трябва да бъдат обучени да помагат на жертвата да напише сигнала;
- Прокурорското постановление за образуване на наказателно производство (което, според чл. 75, ал. 2 от НПК се връчва на жертвата и с него тя се уведомява за правата ѝ в качество на „пострадал“ в процеса) трябва да бъде написано на достъпен език, по ясен и разбираем начин.

Защита на свидетеля и хуманно отношение

- Жертвите трябва да подават сигнал за престъплението след достатъчно дълъг период от време, когато се чувстват емоционално стабилни - например между 10 и 30 дни след идентификацията;
- Сигналът трябва да бъде изготвен в писмена форма с помощта на социален работник или юрист, на място в приюта, кризисния център или офиса на юриста, а не в полицията. Сигналът трябва да бъде колкото се може по-дълъг и детайлен. Той може да съдържа искания за събиране на конкретни доказателства, включително имена и телефони на свидетели;
- В сигнала не трябва да се посочва адресът на жертвата, а адресът на подкрепящото НПО, съдебен адрес на юриста или пощенска кутия;
- Следствените органи трябва да уважават 30-дневния период за размисъл, преди да призоват жертвата за разпит в полицията. Това би гарантирало, че жертвата ще свидетелства спокойно и ще даде пълен и детайлен разказ на събитията и съответно няма да се наложи допълнително призоваване и допълнителен разпит за нещо, което би могло да бъде пропуснато;
- Ако следствените органи решат да разпитат жертвата по време на досъдебното производство пред съдия и в присъствието на обвиняемия, жертвата или адвокатът ѝ трябва да направят искане разпитът да се проведе в „синя стая“ („огледална зала“) по същия ред, както при разпитите на деца жертви;
- Процедурата за разпит на деца жертви в „синя стая“ трябва да стане стандартна и за разпит на пълнолетни жертви на престъпленията, посочени в Закона за подпомагане и компенса-

ция (убийство, тежка телесна повреда, изнасилване и трафик на хора).

Обезщетение

- Фондът по Закона за подпомагане и компенсация трябва да покрива и неимуществени вреди. За това има два основни аргумента: 1. всяка година се изразходва много малка част от предвидения бюджет на Фонда и 2. жертвите не могат да съберат и реално да получат обезщетението, което трафикантите са осъдени да им платят. Националният съвет за подпомагане и компенсация може да ползва съдебна практика при определянето на размера на обезщетение за неимуществени вреди във всеки отделен случай;
- Когато бъде повдигнато обвинение за „трафик на хора“, Прокуратурата трябва да изследва имуществото на трафиканта и да поиска заповед върху (част от) него на основание чл. 72 от НПК. Тази обезпечителна мярка е както в полза на бъдещия граждански иск, така и на наказанието „глоба“;
- Ако наказателният съд е допуснал за разглеждане гражданския иск на жертвата, тя трябва отделно да поиска от съда обезпечение на иска си чрез заповед върху имуществото на трафиканта;
- НК може да бъде изменен така, че да предвижда наказание „лишаване от свобода“ за по-дълъг период или забрана за предсрочно освобождаване, ако след края на процеса трафикантът не изплати на жертвата обезщетението, което е бил осъден да ѝ плати (такава възможност съществува в Холандия).

Социални работници

Социалните работници трябва да преминат съответни обучения, така че докато жертвите са настанени в приют/кризисен център

и особено по време на периода за размисъл да са в състояние да:

- Информират жертвите за техните права и за възможностите за компенсация;
- Информират жертвите за необходимостта да събират и пазят доказателства за имуществените вреди претърпени в резултат на престъплението;
- Помагат на жертвите да попълват формуляри за кандидатстване за държавно-финансирана правна помощ;
- Помагат на жертвите за изготвяне на сигнал за извършено престъпление;
- Помагат на жертвите да правят искания за заповест за изземване на имуществото на трафиканта.

Качество на законодателството

• Наказателният кодекс ще съответства на Директива 2011/36/ЕС и Палермо протокола, ако се измени чл. 159а, ал. 1, който акцентира върху факта, че съгласието на жертвата е ирелевантно. Основният елемент на престъплението „трафик на хора“ не е фактът, че съгласието на жертвата е ирелевантно, а използването на специални методи като въвеждане в заблуждение, използване на зависимост, обещаване на облаги и т.н., за да се постигне съгласието на жертвата. Палермо протоколът прави ясна разлика между трафик и проституция. Той нарочно не съдържа дефиниция на „експлоатация на проституция на другого“ и „сексуална експлоатация“, за да могат всички държави – независимо дали са легализирали или криминализирали проституцията – да го ратифицират. На практика чл. 159а, ал. 1 от българския НК означава генерална криминализация на клиенти на проституиращи лица („който транспортира ... или приема отделни лица ... с цел да бъдат използвани за развратни действия ... независимо от съгласието им, се наказва...“). По смисъла на чл. 159а, ал. 1 проституиращите за себе си лица също са обект на трафик на хора. Това означава, че лице, което само е избрало да проституира, автоматично е жертва на престъпление. Чл. 159а, ал. 1 на прак-

тика означава и генерална криминализация на медицинския персонал („който транспортира ... или приема отделни лица ... за отнемане на телесни органи независимо от съгласието им, се наказва ...“). Т.е. лице, което само е потърсило медицинска помощ, налагаща отстраняване на орган, автоматично е жертва на престъпление и никога не би го оперирал под страх от наказателна отговорност;

- В чл. 119 от НПК (лица, които могат да откажат да свидетелстват) трябва да се добави „жертвите на трафик на хора“;
- Мярката по чл. 76а от Закона за българските лични документи (отнемане на паспорта на дете жертва на трафик за срок до 2 години) представлява повторна виктимизация, наказваща жертвата, вместо трафиканта. Тази мярка представлява незаконно ограничение на свободата на придвижване на детето жертва, което трябва да бъде свободно да напуска страната - например с приемните си родители;
- Отправянето на заплахи от страна на обвинен/подсъдим трафикант за живота на жертва, която сътрудничи за разкриването на престъплението, трябва да бъде добавено в чл. 159а, ал. 2 от НК като квалифициращо обстоятелство;
- Заразяването на жертвата с ХИВ, докато е била сексуално експлоатирана, трябва да бъде добавено в чл. 159а, ал. 2 от НК като квалифициращо обстоятелство.

библиография

Доклад за прилагането на закона и за дейността на прокуратурата и на следващите органи през 2011 г.

http://www.prb.bg/uploads/documents/docs_2914.pdf

Годишен отчет на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2011 г.

http://antitraffick.government.bg/images/documents/Polezna_informacia/Statistics_new/statistics_thb-2011.pdf

Доклад за дейността на Наказателната колегия на Върховния касационен съд през 2011 г.

http://www.vks.bg/Docs/VKS_Doklad_2011.pdf

Годишен отчет на Националната комисия за 2012 г.,

<http://antitraffick.government.bg/bg/2011-12-09-16-18-15/statistika>

Доклад за дейността на Наказателната колегия на Върховния касационен съд през 2012 г.,

http://www.vks.bg/Docs/VKS_Doklad_2012.pdf

„Участие на деца в съдебно производство – България“, European Union Agency for Fundamental Rights, 2012 г.

Г. Петрунов – „За и против легализацията на проституцията“, Фондация RiskMonitor, 2011 г.

http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-19-Prostitution_Legalization_BG.pdf

Статия: „Синя стая“ ще помага за щадящото изслушване на деца в Стара Загора“, 22.05.2013,

<https://www.samaritans.bg/news/sinya-staya-shte-pomaga-za-shtadyashoto-izslushvane-na-deca-v-stara-zagora>

„Тематично изследване на трафика на деца [България]“, European Union Fundamental Rights Агенсу, Славка Кукова, август 2008 г.

А. Стамболова – Психосоциална типология „За и против легализация на проституцията“, Фондация РискМонитор, 2011

http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-19-Prostitution_Legalization_BG.pdf

„Трафикът на роми в Централна и Източна Европа: Анализ на ефективността на националните закони и политики за превенция, подкрепа на жертвите и наказване на извършителите“, European Roma Rights Center, 2010.

Годишен отчет на Министерството на Правосъдието за 2012г.

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25540>

Статия с интервю с председателя на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления от 25.01.2011г.

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25560>

Статия публикувана на сайта на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25548>

Статия с интервю с експерт от Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления от, от 23.11.2009

<http://www.compensation.bg/Pages/news/Default.aspx?evntid=25545>

Тълкувателно решение No. 2 от 11.10.2012 г. на Върховния касационен съд по тълкувателно дело No. 1/2012.

Статия "Съдят 27 проститутки за безделничество"

http://news.ibox.bg/news/id_1518875020.

Статия „Хванаха 11 проститутки в Ботевград“

<http://www.crimes.bg/%D1%85%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0-11-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%D0%BA%D0%B8-%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%B2%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4/11446>

Особено мнение на съдия П. Гунчев по наказателно дело No. 5725/2010 на Софийски градски съд; наказателно дело No. 7345/2010 на Софийски районен съд (нахд № 7345/2010 по описа на СРС, НО, 5 с-в)

Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик,

<http://antitrafftc.government.bg/bg/2011-12-09-16-18-15/zakonodatelstvo/29-polezna-informacija/1262-nacionalno-zakonodatelstvo>

ДЕКЛАРАЦИЯ

Днес, 20.....г. подписаният/-ата,

(собствено, бащино и фамилно име, дата на раждане)

удостоверявам, че по време на беседа с държавен служител бях идентифициран/а като пострадад от престъпление трафик на хора. Удостоверявам, че при беседването съм запознат/а със следните права и декларирам, че:

1. да се възползвам от период за размисъл.

(желая / не желая)

Подпис:

(пострадалият/-ата)

2. През периода за размисъл да получа психологическа подкрепа по мой избор и за моя сметка.

(желая / не желая)

Подпис:

(пострадалият/-ата)

3. През периода за размисъл безплатна психологическа подкрепа, по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

(желая / не желая)

Подпис:

(пострадалият/-ата)

4. През периода за размисъл правна консултация по мой избор и за моя сметка.

(желая / не желая)

Подпис:

(пострадалият/-ата)

5. През периода за размисъл безплатна правна консултация за започване на съдебно дело,

(желая / не желая)

по чл. 22 във вр. с чл. 21, ал. 1 от Закона за правната помощ.

Подпис:

(пострадалият/-ата)

6. да кандидатствам за финансова компенсация за имуществени вреди, по Закона за подпомагане

(желая / не желая)

и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

Подпис:

(пострадалият/-ата)

7. Уведомен/а съм, че продължителността на периода за размисъл е един месец, през който мога да бъда настанен/а в приют или кризисен център, а ако сътруднича за разследването на престъплението, от което съм пострадад/а, имам право да остана в приюта/кризисния център докато трае наказателното производство.

Подпис:

(пострадалият/-ата)

8. Уведомен/а съм, че ако сътруднича за разследването на престъплението, от което съм пострадад/а, имам право да получа разрешение за продължително пребиваване в Република България, със срок – до края на наказателното производство.

Подпис:

(пострадалият/-ата)

9. Декларацията попълних с помощта на преводача / тълковника:

.....
(собствено, бащино и фамилно име)

Подпис:

(пострадалият/-ата)

Подпис:

(преводачът)

За пострадали лица, които са неграмотни или не са в състояние сами да попълнят декларацията, същата се попълва от служител, като волеизявленията се правят от самото лице, в присъствието на свидетел, който удостоверява тяхната истинност с подписа си.

Служител:

(трите имена, длъжност и структура, в която работи)

Подпис:

Свидетел:

(трите имена, дата на раждане)

Подпис:

Декларацията се попълва в два екземпляра, като единият се прилага към доклада на служителя и един се дава на пострадалото лице.

Защита на правата на пострадали от трафик на хора в България

Подход, основан на международната регулация на правата на човека

Правен анализ

Автор: Наташа Добрева

Консултанти: Мариян Уайрс и Йонко Грозев

Проектът се реализира с финансовата подкрепа на Европейска комисия. Съдържанието на тази публикация е отговорност на авторката и на "Асоциация Анимус" и по никакъв начин не отразява вижданията на Европейска комисия.

Фондация „Асоциация Анимус“ работи в подкрепа на деца и семейства в риск и жертви на насилие. Организацията е основана през 1994 г от жени, професионалисти в помагащите професии – психолози, психотерапевти и социални работници, чиято цел е да създадат място, където пострадалите от насилие да получават професионална помощ. През 2001 г. организацията започва да работи в обществена полза. Мисията на Анимус е да насърчава здравословната комуникация между хората и да популяризира равнопоставеността между половете. Организацията постига тази своя мисия като развива достъпни психотерапевтични услуги и програми, предоставящи професионална и компетентна помощ на жертви на домашно и сексуално насилие, трафик на хора, на жени, деца и семейства; като насърчава социални нагласи на толерантност към различията, уважение към страданието и неприемане на насилието; като разработва и изпълнява проекти и програми в подкрепа на жени и деца; като посредници в диалога между държавните институции и неправителствените организации за спазване на правата на жертвите на насилие.

Вече повече от 15 години „Асоциация Анимус“ предоставя директна подкрепа за жертви на трафик. Тя включва Гореща телефона линия за жертви на насилие, Кризисен център, психотерапевтична и социална помощ, подкрепа на реализацията на пазара на труда.

„Асоциация Анимус“ е сред учредителите на международната асоциация „Ла Страда“ (La Strada International) - европейска мрежа от независими неправителствени организации, които работят в сферата на превенцията на трафика на хора и подкрепата на жертвите. В нея членуват още седем организации от Беларус, Чехия, Македония, Молдова, Полша, Украйна и Холандия. Ла Страда работи за спазването на човешките права на всички жертви на трафик, със специално внимание към жените от Централна, Източна и Югоизточна Европа. Основна цел на Ла Страда е да съдейства за подобряване положението на жените и за спазване на техните универсални човешки права, включително и правото да избират да мигрират, да работят в чужбина и да бъдат защитени от насилие и злоупотреба.

Фондация „Асоциация Анимус“

Ул. „Екзарх Йосиф“ 85

София 1000

България

Тел: (02) 983 52 05

(02) 983 53 05

animus@animusassociation.org

www.animusassociation.org

Гореща телефонна линия за пострадали от насилие

(02) 981 76 86

